

172

12 /-

चांदोबा

या श्रद्धात
श्री-मंतव-साहस्य
अनुभव

सर्वोत्तम कथा

स्वार्थी वृत्ती

जागा बदलूनही उपयोग हेण्यासारखा नव्हता, ते चोर म्हणजे माझे सख्खे भाऊच! तिथेही भाऊ करचेकर येउन आमच्या बडितांची संपत्ती मीच सुटली म्हणून मला बरेच दिवसांपासून संतापत होते. एकदा कपाटाची चावी माझ्या उशाखाली ठेवली, मला चोरी होणार हा अंदाज असल्याने मी दागदागिने अंधरुणाखाली लपवले. त्या दिवशी पहिला भाऊ चोरी काढायला आला, आणि हात हातकत गेला.

दुसऱ्या दिवशी मी चावी कपाटावरच ठेवली, कपाटाचा कुलूप घातले नव्हते. अंधरुणाखालीच दागिने ठेवल्याने बाबेळीही ते सुरक्षित राहिले.

तिसऱ्या भावाने चोरीच्या वेळी अंधरुणासकट सर्व झाडून काढले, चावी मी खिळ्यालाच अडकविली होती. पण दागिने मी कपाटाखाली लपविले होते. त्या बुद्ध्याने ते दिसलेच नाहीत!

प्रत्येकवेळी चोरी झाली म्हणून मीच टाळी फोडचा. त्यामुळे त्यांचा समज आपल्यापैकीच एकाने दागिने पळविले असा झाला, माझ्या भावांनाच मी पकडणार कसे? पुढे काय करूंक येत नाही.

कृष्णकुमार : आता तू घाबरू नकोस, त्या तिघांना आता एकमेकांबद्दल संशय येत राहिल. ते तिथेही एकमेकांबद्दल धुसफुसत रहातील आणि इकडे तुझे दागदागिने सुरक्षित रहातील!

साहसी तरुण

राजा विजयेंद्र, सिंधु नदीकाठच्या म्हेंद्रपुरी राज्याचा राज्यकर्ता होता. त्यावेळी, उत्तरेकडल्या प्रांतातल्या पर्वतराजीत हून ही रागटी जमात म्हेंद्रपुरीवर बरेचदा आक्रमण करीत असे.

म्हणून विजयेंद्रवर्मा हे आपल्या सेनेमध्ये असे पराक्रमी व साहसी तरुण, कीं जे राज्याच्या रक्षणासाठी आपले प्राण देण्यास तयार होते, त्यांची भरती करीत असत. पण त्यापूर्वी त्यांचे प्रधानमंत्री त्या तरुणांच्या पराक्रमाची व साहसाची परीक्षा घेत असत.

एक दिवस एक वीस वर्षांचा तरुण वृक्षाच्या दर्शनासाठी आला. त्याचे विचित्र हावभाव पाहून त्याची गंमत करण्याच्या हेतूने पहारेकऱ्यांनी त्याला विचारले, "महाराजाकडे तुझं काय काम आहे?" त्या तरुणाला समजले की पहारेकरी त्याची टा उडवायची संधी शोधतो आहे. त्याने नाराजीने उत्तर दिले, "माझी बाजूची मिशी उजव्या बाजूच्या मिशीपेक्षा लहान आहे, म्हणून तुम्ही लोक हेसना आहात ना? त्याच्यामागे एक

फार मोठी लंबीचोडी कथा आहे." त्यावर पहारेकरी हसतच म्हणायला लागला, "सांग तरी काय आहे ती कथा?"

त्या तरुणाने म्यानांतून तलवार काढली, व तिच्या भुटीवर हल ठेवीत तो म्हणाला, "प्रत्येक लुंग्यासुंग्याला ही कथा नाही सांगता येणार, ती फक्त महाराज किंवा त्यांचे प्रधानमंत्री यांनाच मला सांगायची आहे. मला पुढे जाऊ देता की नाही?"

त्या पहारेकरी स्तब्ध राहिले. त्यांनी एका पहारेकऱ्याला ही बातमी प्रधानमंत्र्याला सांगण्यासाठी पाठवले. मंत्र्याने त्या तरुणाला बोलावून घेतले.

मंत्र्याकडे निर्भयपणे पहात तो तरुण उद्गारला, "आपणच प्रधानमंत्री आहात का?" "हो हो, मीच प्रधानमंत्री आहे. तुझं नांव काय? तू कशासाठी आला आहेस? मंत्र्याने विचारले.

त्या तरुणाने खावी वाकून मंत्र्याला प्रणाम केला आणि म्हटले, "महामंत्रीजी, माझं नांव नरसिंह वर्मा आहे. महाराज पराक्रमी व शूर तरुणांची आपल्या सेनेत भरती करीत आहेत असं कळलं, ह्यांशी

कु. भाग्यश्री दत्तात्रय मोडक,
२२५, माऊती गल्ली, अनगोळ, वि.पि. पॉलीटेक्निक कॉलेज,
जि. वेळगांव - ५२० ००७, कर्नाटक.

धर्माधिकारी

लढाव्याला व राज्याचे रक्षण करण्याचे काम करायला त्यांना धाडसी तरुण हवे आहेत; त्या कामासाठी मी इथे आलो आहे.

"म्हणजे लढवय्या होऊन हूणांशी युद्ध करावे या हेतूने तू इथे आलेला आहेस! पण तुझ्या मिशा पाहिल्या की शत्रूचा कुणीही सैनिक तुझ्याशी लढायला आणि बुडव्यावर वार करायला संकोचून जाईल, बाबचळेल!" मंदस्मित करित प्रधानमंत्री म्हणाला.

"महामंत्रीजी, माझ्या मिशा अशा कां आहेत, त्याच्यामागे एक लांबच कथाणी आहे." नरसिंहवर्मा म्हणाला. मंत्र्याने त्यावर म्हटले, "ती कथाणी थोडक्यात सांग!"

आपला घरास लागून नरसिंहवर्मा म्हणाला, "मी देशभक्त आहे. माझ्या नसानसांतून देशभक्ती पुरेपर भरलेली आहे. मी जिव्यावर उच्चार होऊन पुढे सरसावलो आणि हून सरदाराच्या शिबिरांत घुसलो.

तो व्याघ्राजिनावर अस्वलाचे कातडे पांघरून बसला होता. त्याच्या चारी बाजूंनी तलवारी व शस्त्रे घेतलेले सैनिक उभे होते. मी कोण आहे हे

त्यांनी विचारण्या अगोदरच मी हूणांच्या सरदाराला सांगितले, "जे कुणी तुम्हाला बघतील, त्यांना शंका वाटेन की तुम्ही कुत्रा आहात की कोल्हा? आमच्या राज्याचा व्हडा करण्याचे तुमचे हे धाडस? तुम्हाला..." आणि माझे बोलणे पूर्ण होण्याअगोदरच त्याने मला मारून टाकण्याची आज्ञा त्याच्या सैनिकांना दिली. एका सैनिकाने तांबडतोब माझ्या गळ्याकडे नेम घालून आपली तलवार फेंकली! पण त्याचा नेम चुकला आणि माझी डाव्या बाजूची मिशी तलवारीच्या बघाने अर्धीच कापली गेली. मी दुसऱ्याच क्षणी तिथून वेगाने पळत सुटलो. मला पकडण्याचे त्यांचे प्रयत्न फोल ठरले."

"वा वा, प्रण हे सगळं झालं तरी केव्ह?" मंत्र्याने विचारले. "ही फार पूर्वीची गोष्ट नाही. षट्काभ्यापूर्वीच हे सार घडलं होतं!" नरसिंहवर्माने न लपवता सांगून टाकलं.

प्रधानमंत्री खळबळून हंमला आणि म्हणाला, "आता महाराजांना हवा आहे एक विद्वक, दरबारी विद्वक, चत माझ्याबरोबर नि महाराजांना भेट!" आणि मंत्र्याने त्याला बरोबर दरबारांत नेले.

एप्रिल २००५

8

चांदीवा

धैर्ये साहसे लक्ष्मी!

रात्रीची जेवणे झाल्यानंतर सगळी मुले सावित्री आज्ञेच्या आज्ञेबाजूला बसली आणि गोंष्ट सांगायचा आग्रह करू लागली. आज्ञे गोष्टीला सुरवात करणार तितक्यांत नागबाबूने सूर्यच्या-कडे बोट दाखवून म्हटले, "आजी, आज ना, ह्या शाळा सोडून घरी पळून आला. कां ते माहिती आहे कां तुला? सुंदरने वास्तव्यकडे तज्जर केले की त्याचे नवीन पेन कुणीतरी चोरले. मास्तरांनी सगळ्यांच्या पिशव्या तपासल्या. ह्याने आपल्या पिशवीत हात घातला तर हाताला पेनसारखंच कांहीतरी लागलं. झालं, ह्या पीतीने कांपतच बाहेर पळून गेला. खरी गोष्ट म्हणजे गोपीने पेन चोरलं होतं आणि सूर्यच्या दक्षरांत टाकलं होतं!"

आज्ञेने सूर्यकडे बघत म्हटले, "बाळा सूर्या, तू ते पेन चोरलं नव्हतंस ना? मग तू पळून कां गेलास?" सूर्य म्हणाला, "आजी, मला सांजण चोर म्हणतील, म्हणून मी बाबलो."

"विद्वानांनी म्हटलं आहे, 'धैर्ये साहसे

लक्ष्मी!'" आज मी हीच गोष्ट सांगते. नीट ऐका हं!" असं म्हणून आज्ञेने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

"फार पूर्वीच्या काळांतली गोष्ट आहे ही. श्रीधर आणि विमल नांवाचे दोघे मित्र गुरूवृही शिकत होते. दोघेही नुसलेच हुशार नव्हते, तपस्वीही होते, म्हणून गुरूचे दोघांवरही फार प्रेम होते. शिक्षण संपल्यावर घरी जायची वेळ आली तेव्हा गुरूंनी त्यांना सांगितलं.

"मुलानो, फार पूर्वी एका मोठ्या महाराजावर कष्टांशी सामना करण्याची वेळ आली. त्यांच्याबरोबर दीर्घकाळ अष्टलक्ष्मी होत्या, त्यांना साथ देत होत्या, त्या साऱ्या एकेक कर्माने सोडून जाऊ लागल्या.

"धनलक्ष्मी, धान्य लक्ष्मी, निजयलक्ष्मी... अशा साठी देवता महाराजाला सोडून निघून गेल्या. त्याचे त्याला फारसे दुःख झाले नाही, तो बाबला नाही किंवा चिंतित झाला नाही. पण

चित्रकथा क्र. १ - श्री ललिता

शेवटी जेव्हा धैर्यलक्ष्मी त्याला सोडून जाऊ लागली, तेव्हा त्याने तिला म्हटले, "माते, इतर लक्ष्मी मला सोडून गेल्या, त्याची मला चिंता नाही. पण तुझ्याशिवाय माझे जीवन निर्भरक आहे, म्हाजरा राहिलीस तर मला तेवढे पुरेसे आहे. तुझ्या साथीने मी माझे गेलेले वैभव, संपत्ती, मान, सन्मान, सारे कांही परत मिळवीन."

राजाचं बोलणं ऐकून धैर्यलक्ष्मीचे हृदय कळकळले. तिने राजाचा आश्वासन दिले, "पुत्रा, मी नेहमी तुझ्याबरोबर राहीन."

धैर्यलक्ष्मीचा पाठिंबा असल्यामुळे राजाने तोंकरच आपले गेलेले वैभव पुन्हा मिळवले. म्हणून बडील माणसे नेहमी सांगतात, "धैर्य साहसे लक्ष्मी, मनुष्याला संकटातून केवळ धैर्यच वाचवते. म्हणून कोणत्याही परिस्थितीत तुम्ही

ॐप्रिल २००५

धैर्य सोबत घ्यायला नये. म्हणजे मोठेपणीं तुम्हीही श्रेष्ठ वनाल." गुरूने आशिर्वाद देताना सांगितले. गुरूजींचा आशिर्वाद घेऊन दोघेही शिष्य राजधानीला जायला निघाले. राजधानीच्या हद्दीजवळ पोचपर्यंत अंधार होऊ लागला, थोड्या अंतरावर ते जातात, तोथर त्यांना तिथे एक खानाबदल दिसली. दोघेही आंत गेले. तिथल्या मालकाने त्यांचे प्रेमाने स्वागत केले. एकेक लप्या घेऊन त्यांना जेवण दिले व त्यांची राहण्याचीही सोय केली.

मध्यरात्रीच्या सुमारास, अचानक तिथे गडबड सुरू झाली. हे दोघे दचकून उठले. श्रीधरने जयळच उभा असलेल्या एका इसमाला विचारले, "काय झालंय? कसली गडबड चाललीय?"

"असं सांगताहेत की राजाच्या अंतःपुरांत चोरी झाली आणि ते चोर या बाजूला आले. त्यांना शोधत राजाचे शिपाई आले आहेत. ते सगळ्याच लोकांची तपासणी घेत आहेत," तो इसम म्हणाला.

"ते ठीक, आम्हाला त्याच्याशी कांही देवाघेण नाही." असं म्हणून श्रीधर व विमल निर्धारितपणे बसले होते. थोड्या वेळानंतर सैनिक त्यांच्याजवळ आले. त्यांची पूर्ण चौकशी केली आणि त्यांना आपापल्या पिशव्या उघडून दाखवायला सांगितले. सैनिकांनी जेव्हा त्या दोघांच्या पिशव्या तपासल्या, तेव्हा श्रीधरच्या पिशवीत त्यांना नकत्नांचे दोन हार दिसले. ते पाहून श्रीधर व विमलला धक्का बसला.

"सैनिकांनी या दोघांना 'हे राजीसाहेबांचे

10

चांचेबा

हार आहेत, तुम्ही दोघेही चोर आहात, तुमच्या ठोळीतले इतर चोर कुठे बसले आहेत?"

या दोघांना तर भीतीने बाम फुटला. स्वतःला सावरून श्रीधरने म्हटले, "आम्ही चोर नाही. आम्ही गडबड होतलो होतो, त्यावेळेस कुणीतरी हे दागिने माझ्या पिशवीत टाकले असतील."

पण सैनिकांनी त्यांच्या सांगण्यावर विश्वास ठेवला नाही आणि दोघांना काठीने मारण्यास सुरुवात केली. विमलने कशीतरी आपली सुटका करून घेतली आणि तो शिनाफिने निसटला व पळून गेला. सैनिकांनी श्रीधरच्या हातांत वेड्या खोकल्या आणि दुसऱ्या दिवशी त्याला राजासमोर रुजर केले.

राजा यशवंतसिंह फार विचारी होता. त्याने श्रीधरची सविस्तर हकीकत शांतपणे ऐकून घेतली आणि म्हटले, "जर तुम्ही सरोखीच निर्दोष असलात तर तुझ्या मित्राला पळून जायची काय आवश्यकता होती?"

या प्रश्नाला उत्तर देताना श्रीधरने गुरूकुलांतून निघण्यापूर्वी गुरूने जो उपदेश दिला होता, त्याबद्दल सांगितले आणि म्हटले, "महाराज, माझा मित्र विमल आजच्या भयान भीती निर्माण झाली की त्याला विशिष्ट शिक्षा होईल. म्हणून तो भिजून पळाला. तो निर्दोष आहे, देवाची शपथ घेऊन मी हे सांगतो. जर आपण मला सोडून दिलंत तर मी खऱ्या चोरांना पकडून आपल्यासमोर हजर करीन. आपल्याला वाटल्यास आपण माझ्या-बरोबर कुठाला तरी पाठला."

राजाला श्रीधरचा विश्वास वाटला, तो म्हणाला, चांचेबा

"ठीक आहे, संध्याकाळपर्यंत तू इथेच थांब. माझा माणूस तुझ्याबरोबर येईल."

संध्याकाळी शेखर चांचाचा गृहस्थ येऊन श्रीधरला भेटला. श्रीधरने त्याच्याजवळ आपली शंका व्यक्त करित म्हटले, "ज्या खानाबदलित आम्ही उतरलो होतो, तिथल्या मालकाचा मला संशय येतो. तो चोरीना सामील असावा व त्यांच्या-बद्दल आपला वाटा वसूल करित असवा," आणि त्याने अपनी योजना शेखरला सांगितली.

नंतर ते दोघेजण बाजारांत गेले आणि त्यांनी कांही सामान खरेदी केले. ते घेऊन दुसऱ्या दिवशी सकाळीच ते त्या खानाबदलित गेले व त्यांनी एक खोली भाड्याने घेतली. श्रीधरने येथ बसवला होता म्हणून त्या मालकाने कांही त्याहा ओळखले नव्हते. श्रीधर व शेखरने आपापल्या पिशव्यांतून

11

ॐप्रिल २००५

काही नकली दागिने काढले, आणि ते व्यापन्या-
प्रमाणे आपसांत पैशाबद्दल खेळत राहिले.

शचीचे जेवण झाल्यानंतर श्रीधर व शेखरने
झोपेचे सोंग केले व ते घोरायलाही लागले.
साधारण मध्यरात्रीच्या सुमारास काही नवीन
माणसं तिथे आल्याचा आवाज आला.
खानाबळ-मालक त्यांच्याशी अगदी हळू
आवाजात बोलत होता. या दोघांच्या लक्षांत आलं
की तो त्यांच्याबद्दलच त्या लोकांना सांगत होता.
त्यानंतर मात्र झा दोघांना गाढ झोप लागली आणि
सकाळी उठून ते बाहेर पडले.

ही खानाबळ राजधानीच्या सीमेलगत होती,
त्यामुळे तिथून बाहेर पडल्यावर थोड्याच
अंतरावर निर्जन वाट होती. श्रीधर व शेखर घोडे
दूर चालत गेले होते, तेवढ्यांत तीन घोरांनी
त्यांच्यावर हल्ला केला, त्यांना असं काहीतरी
घडेल ही कल्पना होतीच, म्हणून ते त्यांच्याशी
दोन हात करायला तयार होते. दोघांनी आपल्या
मुठीत बाल तिखटाच्या पुढ्या बंद करून ठेवल्या
होत्या, त्या उघडल्या आणि चोरांच्या तोंडावर
त्यांतली पूड फेकली. दुसऱ्याच श्णी, चोरांचे

ओरडणे, किंचाळणे, ऐकू येऊ लागले. श्रीधरने
ताबडतोब आपल्या धैलीमधून दोरी काढली
आणि शेखरच्या मक्तीने चोरांचे हातपाय बांधले.
त्यानंतर त्यांनी खानाबळ मालकाशी गोडगोड
बोलून त्याला राजाकडे आपल्याबरोबर नेले.
राजाने त्याला अगदी कडक शिक्षा केली."

आणि नंतर आजिने हंसत हंसत मुलांना
विचारले, "पाडिलंत पोरांनो, घाडसी श्रीधरने
केवढा मोठा विजय मिळवला? श्रीधरच्याबरोबर
शेखर नांवाचा जो तरुण होता, तो दुसरा तिसरा
कुणी नव्हता, स्वतः युवराजच होतो. त्यानंतर
शेखरने आपल्या पित्यापाशी श्रीधरच्या
घाडसीपणाची खूप स्तुती केली, आणि त्याला
आपला सल्लागार नेमावा, अशी शिफारस केली.
विमल चरी पळून गेला होता तरी त्यालाही पकडून
राजाच्या दरबारात हजर केले गेले. आता सांगा
पाहू, या कडाणीमधून तुम्ही मंडळी काय
शिकलात आणि तुम्ही नेहमीच काय लक्षांत
ठेवाय?"

सगळ्या मुलांनी टाळ्या वाजवून मुक्तकंठाने
म्हटलं, "धैर्य साहसे लक्ष्मी!"

ऑगस्ट २००५

12

चांदेबा

अखल्या मांत्रिक

17

(कालीबर्मा आणि अखल्या मांत्रिकापासून मायामर्कट चांचला आणि घेजदंडजालक्षित नगरांत पोचला.
तिथे राजवाड्यासमोरच्या मंदाराचे अखल त्याच्यावर चालून गेले. त्यानेही तिथे आलेल्या पहारेकऱ्यांच्या
सरदाराने मर्कटातला अखलाबरोबर बांधले आणि त्यांना राजाकडे घेऊन गेला. त्यानंतर...)

राजभवनच्या पायऱ्यांजवळ पहारेकऱ्यांच्या
सरदाराने उत्तवार उचलतही आणि गाणेगाणे वाजत
येणाऱ्या लोकांना त्याने थांबायला सांगितले. नंतर
तो मंदारीला म्हणाला, "वधा, महाराज अजून
दरबारांतच कामांत असावेत असं वाटलं, तुम्हा
विचित्र अस्वताला तिथे घेऊन जाणे उचित होणार
नाही. त्याच्या पोलीवर जो वाजत वानर बसला आहे,
त्याला आपल्या खांद्यावर घे आणि माझ्यामागून
तू राजाकडे चल, येशीत ना?"

सरदाराचा कोरडा, रुक्ष स्वर ऐकून मंदारी
जरासा नासज होत म्हणाला, "तुम्हाला मला काही

सांगायचं, बोलायचं असेल तर अगदी पाहिजे
तेवढे सांगा. पण माझ्या या पांढवेवस्त्र अस्वताचा
आपमान गात्र करू नका. अनेक राजे, सरदार, मांडलिक
व पंडितांनी त्याच्या हुशारीचे नेहमी कौतुकच
केलेले आहे. हे मिसरं नका कीं तपासण्यांत संतू
बांधायच्यावेळी ह्याचा एक पूर्वजही तिथे उपस्थित
होता! हे ताडपत्र हाच त्याचा पुरावा आहे." असं
म्हणून आपल्या कपड्यांतून त्याने एक ताडपत्राचा
ग्रंथ बाहेर काढला.

पहारेकऱ्यांचा सरदार जोरजोराने हंसत सुटला
व म्हणाला, "ही बेशाचळ राजाच्या दरबारांतल्या

चांदेबा

पुरोहितांना नंतर दाखवा आणि इनाम मिळवा. प्रथम त्या बंदमाथे वानरांना, शत्रूंच्या गुप्तदेशांना खांब्यावरून खाली उतरवा.”

मदारी नाराजीने अस्वलाजवळ गेला आणि त्याची पाठ धोपटत म्हणाला, “माझ्या शत्रू मित्रा, या वानरांना आपी खावी उतरव.” नंतर त्याने मायामर्कटाच्या कमरेला बांधलेली दोरी खेचली.

अस्वल औरडावला लागला आणि मय्या-मर्कटाची कंभा पकडून ते त्याला खांबी उतरवणार तेवढ्यांत मर्कटाने किचकिचत खाली उडी मारली आणि म्हणायला लागला,

“ऐक, अस्वल्हा मांत्रिकाकडून तुमच्या राजाचे फार मोठे नुकसान होणार आहे. कुठे आहे तुमचा राजा? माझा मंत्रवंड कुठे आहे?”

त्याचे बोलणे ऐकून तिथे जमलेले लोक टाळ्या वाजवायला लागले.

एका माणसाने माकडाला एक लांब काठी दाखवीत म्हटले, “हा बघ की तुझा मंत्रवंड!

२००५

दाखव आता आपले अद्भुत कार्य!”

मायामर्कटाने लगेच लाठी काढून घेतली आणि ती जमिनीवर सरळ उभी केली. नंतर एक उडी मारून तो त्या काठीवर चढून एका पायावर उभा राहिला. मायामर्कट म्हणाला, “अरे मूर्खाने, अशा चमत्कार फुगाला येईल का? तुमचा राजा व राज्य, लौकरच संकटात सांपडणार आहे. धोक्याची घंटा वाजायला लागलेली आहे, आणि तरीदेखील तुम्हीलोक जादूटोण्यामध्ये गंमती पाहण्यांत दंग आहात. किती नालायक आहात तुम्ही?”

पहारेकऱ्यांचा सरदार मायामर्कटापाशी आला. एकाच पायावर उभा असणाऱ्या मर्कटाला तो म्हणाला, “अरे, तू खराच शत्रूचा गुप्तदेश नाहीस ना? ज्या अस्वल्हा मांत्रिकाची भीती तू वारंवार बोलून दाखवतो आहेस, ते खरं आहे का?”

मायामर्कटाने मौढ्या चपळाईने खाली उडी मारली, आणि सरदाराच्या हातांतली तलवार काढून घेतली. त्याने आपल्या कमरेला बांधलेली दोरी कापून काढली आणि तिहून विचारले, “मूर्खाने, मी किती शक्तिशाली आहे ते समजतं का? माझ्यांत प्रचंड ताकद आहे. तुमच्या राजाला ताकदतोय इथे बोलवा.”

पहारेकऱ्यांच्या सरदारबरोबर तिथे हजर असलेले सगळेजण भीतीने गांगरले होते. मायामर्कट हातांतली तलवार नाचवत सरदार-जवळ येऊन म्हणाला, “अरे अं नंदीबेला, तू माझी आज्ञा ऐकली नाहीस का?”

सरदाराची घाबरणुंडी उडाली होती. तो

14

चांदोबा

धरधरत म्हणाला, “महाराज दरबारांत आहेत. अशा वेळी मी त्यांना इथे बोलावण्याची हिमत कशी करणार? ते माझा शिरच्छेद करतील!”

“ठीक आहे तर! मीच स्वतः त्यांच्याकडे जाईन. वाटेतून दूर हो!” मायामर्कटाने आज्ञा केली. सरदा निमृदपणे पांथऱ्या चढून पुढे जाला. मर्कटही त्याच्याबरोबर गेला. पण जिथे लोकांची गर्दी जमलेली होती, ती मात्र तिथेच खिळलेली होती. या दोघांच्या मागून जाण्याचे पैघ त्यांच्यात नव्हते.

त्यावेळी जितकेतू राजा सिंहासनावर बसून ज्येष्ठ मंडळीशी बोलण्यांत राई होता. अचानक हा पहारेकऱ्यांचा सरदार राजासमोर गेला आणि कांपऱ्या आवाजांत म्हणायला लागला, “महाराज, क्षमा करावी. माझ्यामार्गून हातांत तलवार घेतलेला, वानरासारखा दिसणारा जो वेतो आहे, तो महाशक्तीमान आहे. आपल्या राज्यावर जे संकट येऊ घातले आहे, त्याबद्दल आपल्या सवध धरण्यासाठी तो वेतो आहे.”

जितकेतू थ दरबारांतले लोक मायामर्कटाला बघून चकित झाले. आणि नंतर मात्र त्याचे विचित्र रूप पाहून गोंठमोठ्याने हंसायला लागले.

सिंहासनाच्या वज्रलाच दोघे मंत्री उभे होते.

त्यांच्याकडे बघत जितकेतू राजा म्हणाला,

“आमचे मुख्यमंत्री जीवगुप्त यावेळी इथे नाहीत.

ते असते तर बरं झालं असतं.” आणि राजाने

सरदाला गंभीरपणे प्रश्न केला, “अरे मित्र्या,

एका सामान्य माकडाला तू नगरवेशीचे द्वार तर

उघडलेस. आणि कर त्याला इथे आमच्यासमोर

तू स्वतःच काय येऊन आलास? जर खरोखरीच

चांदोबा

शत्रूचे सैनिक वेशीजवळ येऊन पोंचले असते, तर तू काय केवळ अस्सस कुणास ठाऊक! तुझा शिरच्छेद कर, अशी मी आज्ञा देतो. नगराचा मुख्य चौकीदार दिसलेन वनांमधे या आज्ञेची अंमलबजावणी करील.”

राजाच्या आज्ञेचे त्यागत करीत सयर्फी टाळ्या वाजवल्या. तोपर्यंत मायामर्कट राजाकडे व दरबाराकडे डोळ्यांची पापणीदेखील न हलवता एकटक बघत होता. ती एकंदम ओसडून म्हणाला, “जय तांत्रिक गुहा!”

आणि जितकेतू उपस्थितांना उद्देशून माफा

मर्कट म्हणाला, “आपण शांत राह्या, माझे म्हणजे

लक्ष देऊन ऐका. मी कांही सामान्य माकड नाही.

मी एका महान मांत्रिकाचा मुख्य शिष्य आहे. माझं

गांव प्रातिमती आहे. असा कालीवर्मा गांवाचा

एक धाडसी यो॥ आणि अस्वल्हा नांवाचा एक

मांत्रिक, हे दोघेही तुमच्या नगरावर हल्ला करायला

चांदोबा

15

२००५

येत आहेत. हे तुम्हाला सांगून सावध करण्यासाठी मी इथे आलो आहे.”

मायामर्कटाच्या या बोलण्यामुळे दरबारांत एकच खळबळ उडाली. राजा जितकेतू कांही वेळ स्तब्ध होता. नंतर त्याने सिंहासनावरून उतरताना मायामर्कटाला म्हटले, “तुझ्या बोलण्याच्या पद्धतीवरून हे स्पष्टच दिसतंय की तू कांही सामान्य वानर नाहीस. आता राहिली सावध राहाण्याची गोष्ट!

त्या कालीवर्मा आणि त्याच्या साथीदारांना पकडून इथे आणण्यासाठी तर मी आमचे मुख्यमंत्री जीवगुप्त आणि त्याच्या बरोबर कांही सैनिक पाठवले आहेत. ते कुठे आहेत? त्यांची काय बातमी आहे?”

मायामर्कटाने हॅसून उत्तर दिलं, “त्या सान्यांना कालीवर्मने आपल्या तलवारीने आणि अस्त्राच्या मांत्रिकाने आपल्या मंत्रदंडाने”...

अप्रिल २००५

आणि तो एकदम थांबला. घेदलेल्या नजरने इकडे तिकडे वघत तो म्हणू लागला, “जय मांत्रिक गुप्त! माझा मंत्रदंड कुठे आहे?” आणि तिथून उडी मारून थोड्या अंतरावर उभ्या असलेल्या सरदारानेवळ गेला आणि त्याने त्याच्या गळ्या धरला.

मर्कटाच्या पंजातून आपली सुटका करायला प्रयत्न सरदाराने करून पाहिला आणि तो म्हणाला, “मर्कटमहाराज, मंत्रदंडाची मत्ता कुठे आहे पाहिती? महाराज, तुम्ही माझे प्राण वांचना.”

तिथे दरबारांतल्या दोघा बळकट सरदारांनी मायामर्कटाची कंठार व हात पकडून धरले आणि सरदाराची सुटका केली. त्यांनी मर्कटाला सांगितलं, “दे पळा, या राज्यांत माणसांचा प्राण घेण्याचा अधिकार फक्त महाराजांनाच आहे. असली बळगवरी करणे न्यायाला धरून नाही शान न्हा!”

मायामर्कटाने संतापाने दांतओठ आवळले व त्यांना म्हटले, “राजा जितकेतू, जे सांगायचं तं मी थोडक्यांत सांगितो, एका तुम्ही इथे नगराच्या बेशीवरची दारे बंद करून सिंहासनवर आगगांत बसला आहात आणि आपले मनोरंजन करित आहात. म्हणून नगराच्याबाहेर काय चालतंय त्याची तुम्हाला अजिबात कल्पना नाही. तुमचा मुख्य चौकीदार आता अस्त्र बसला आहे. तो कालीवर्म आणि अस्त्राच्या मांत्रिकाबरोबर आहे. त्यांच्याबरोबर एक राक्षसही आहे. ते सगळेजण तुमच्या तबरावर हल्ला करणार आहेत.”

राक्षस हा शब्द ऐकल्याबरोबर चक्रावून जाऊन जितकेतूने म्हटले, “आजवर मी नुसतं

चंदीवा

राक्षसांबद्दल ऐकले होते, पण कधी पाहिले मात्र नव्हते.”

त्याचे हे बोलणे ऐकून मायामर्कट जोरजोराने हंस्सला आणि म्हणाला, “तर मग तुमची ही इच्छादेखील लेंकरच पूर्ण होईल. पण त्या भयंकर राक्षसाला पाहिल्यानंतर तुमचे प्राणपाखरं उडून जाईल.”

जितकेतू राजाचे दोन्ही मंत्री भीतीने धरयर कांपत होते आणि एकमेकांकडे वघत राजाला विचारं लागले, “महाराज, आपण या संकटातून कसे काय बांचणार?”

“मी राजा आहे आणि म्हणून हा प्रश्न खरं म्हणजे मीच तुम्हाला विचारायला हवा! तुम्ही मंत्रीपदावर राहाण्याच्या बायकीचे नाहीत. या क्षणी मी तुम्हाला दोघांना त्या पदावरून काढून टाकतो आहे. जर माझा मुख्यमंत्री जीवगुप्त इथे असला तर त्याने खूप विचार केला असता. आणि संकटातून बांचण्याचा उपाय सुचवला असता.”

त्यानंतर जितकेतू मायामर्कटाकडे आला. तिथूनच सर्व उपस्थितांना संबोधून राजा म्हणाला, “मांत्रिकांच्याबरोबर राक्षसदेखील आपल्या नगरावर हल्ला करायला येत आहेत. तुम्हीच सांगा की आपण आता काय करायचे? त्यांच्यापासून आपले संरक्षण कसे करायचे?”

कुणीही कांहीही सुचवले नाही. वल्लेखोर नगरांत प्रवेश करण्यापूर्वी आपण पळून कसे जायचं, आपली जीवगुप्ता, पैसाअडका कसा बरोबर न्यायचा, याच काळजीत प्रत्येकजण होता.

कुणीही कांहीच उत्तर दिले नाही, हे पाहून चंदीवा

आणि त्यांची विकट परिस्थिती जाणून राजा मायामर्कटाला म्हणाला, “तुझे रूप वानराचं असले, तरी तुझी बुद्धि मी व माझा पैकी जीवगुप्त यांच्यासारखीच तीक्ष्ण आहे. त्या राक्षसाने बहुधा माझ्या मंत्र्याला गिळून टाकले असावे. ह्या क्षणापासून मी तुलाच माझा मुख्य मंत्री नेमतो आहे. राजाचा संहार करण्याची, किंवा राज्याच्या संरक्षणाची एखादी योजना सुचव आणि ती लगेच अंमलात आण.” असे म्हणून राजाने मर्कटाचा हात पकडला आणि त्याला सिंहासनावरवळ आणले.

दरबारांत टाळ्यांचा कडकडाट झाला. मायामर्कटाने आपली तलवार तोंडात धरली आणि दोन्ही हात वर उचलले; जसा कांही तो त्यांना अभयदान देत होता!

तो कांही बोलणार होता तितक्यांत त्याची तलवार तोंडातून खाली पडली. मायामर्कटाने

१७

अप्रिल २००५

खाली न ककडा शोपटीने ततवार उचलून घेतली आणि तो सर्वाना उद्देशून कांहीतरी बोलण्यापूर्वीच सभाद्वारापाशी गडबड सुरू झाली. सर्वानी त्या दिशेकडे पाहिले.

घाटके कपडे, डोब्यावर पागोटे नाही, अशा अवस्थेत जीवगुप्ताने दरबारांत प्रवेश केला. त्याच्यामागून सूर्यभूपती मांडलिक आणि दोन सैनिक दरबारांत आले. जीवगुप्ताला बघून कांहीजण ओरडले, "प्रधानमंत्री जिवंत आहेत, त्यांना राक्षसाने गिळलेलं नाही."

मायामर्कटाने नाराज होऊन ततवार बर उचलीत म्हटले, "अरे, नगरांतल्या मूर्ख प्रमुखाने, थोड्याच वेळापूर्वी खुद्द महाराजांनी मला प्रधानमंत्री नेमले आहे! इतक्या लौक ते विसरलात की काय?" मंतर जितकेतुकडे चळून तो म्हणाल, "महाराज, तुमचा काय विचार आहे? आला तुमचा प्रधानमंत्री मी आहे, की शत्रूकडे पाठ फिरवून पळून आलेला हा जीवगुप्त आहे?"

"आमच्या राज्याचा प्रधानमंत्री हा मर्कटच आहे आणि हा माझा अन्नक निरूप्य आहे. या क्षणापासून जीवागुप्त राज्यांतला एक सर्वसाधारण

नागरिक आहे." जितकेतु राजाने धोक्या केली.

जीवगुप्ताने घटकन म्यामांतून ततवार काढली आणि मायामर्कटाकडे रागावगाने बघत तो म्हणाला, "हा नातायक मूर्ख वानर, चंद्रशेखर नगराचा प्रधानमंत्री आहे काय? उग्रदेवराक्षसाच्या गवेच्या तलाव्यांतून मीच ह्याला एकवेळ नांजवला होता, आता मीच याचे डोके धड्यानेगळे करतो." असं म्हणून तो मर्कटाकडे वळला.

जितकेतुने नाराजीने म्हटले, "जीवगुप्त, यांब हा कांही साधासुधा वानर नाही. हा प्रातिमती नावाचा एक महान मांत्रिक आहे."

"वाने असल्या मांत्रिकाचा मंत्रदेव चोरला आहे. कुठे आहे तो मंत्रकंड? त्याच्याखेरीज हा अतिसामान्य वानरासारखाच आहे. माझ्या तत्वाराने मी आता ह्याचे डोके आणि शोपटी चादून टाकतो बघा!" असं म्हणून जीवगुप्त मायामर्कटावर तुटून पडला.

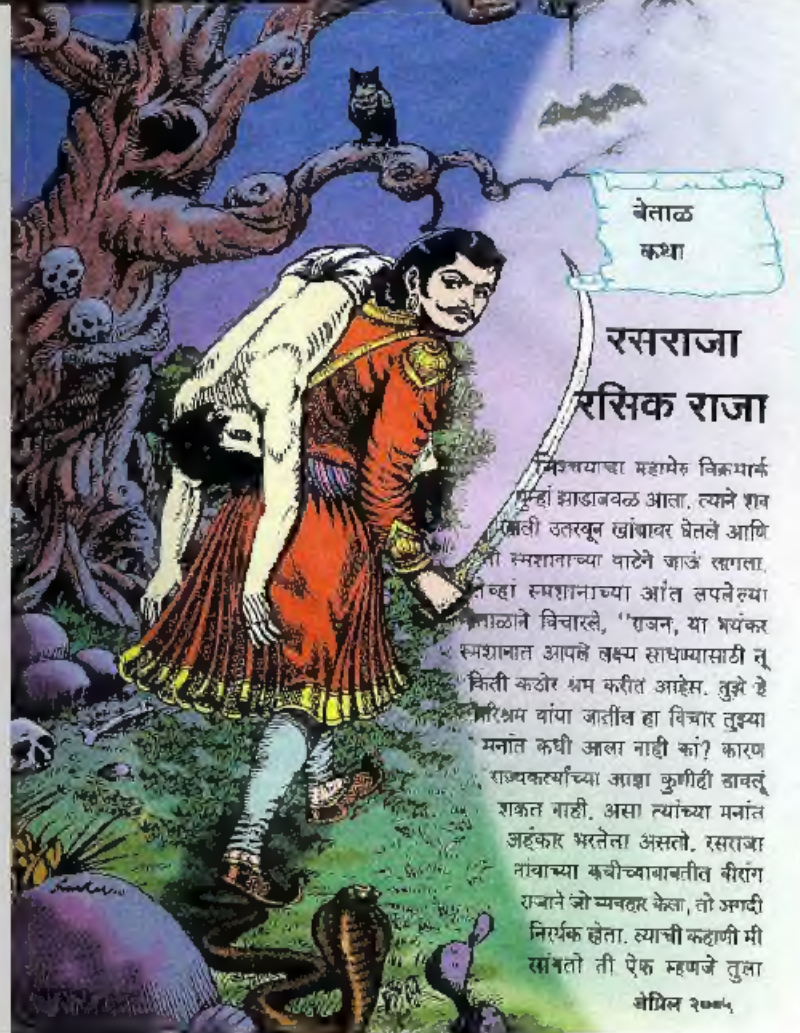
"जय तांत्रिक गुहा!" असे ओरडत मायामर्कटाने आपली शोपट जोराने गोल फिरवली. जीवगुप्ताची तलवार उचलून घेतली आणि आपली तलवार बर उचलली. (क्रमशः)

ऑगस्ट १९७५

18

चांबोचा

बेलाळ
कथा

रसराजा रसिक राजा

विश्वनाथाच्या महामेरू विक्रमार्क मूढां झाडाबवळ आता, त्याने शव पळवली उतरवून खांबावर घेतले आणि तो स्मशानाच्या वाटेने जाऊं लागला. तेव्हा स्मशानाच्या आंत लपलेल्या बेलाळाने विचारले, "राजन, या भयंकर स्मशानात आपले लक्ष्य साधण्यासाठी तू किती कठोर श्रम करीत आहेस. तुझे हे श्रम वाया जातील हा विचार तुझ्या मनांत कधी आला नाही का? कारण राज्यकर्त्यांच्या आज्ञा कुणीही डावलू शकत नाही. असा त्यांच्या मनांत जडंकर भरतेला असतो. रसराजा नांवाच्या कवीच्याबाबतीत वीरांग राजाने जो व्यवहार केला, तो अगदी निरर्थक होता. त्याची कहाणी मी सांगतो ती ऐक म्हणजे तुला

ऑगस्ट १९७५

चालताना थकवा वाटणार नाही." आणि वेताळ त्यांची गोष्ट सांगू लागता.

"वीरांग हा सिंधूर देशाचा राजा होता. त्याला कवितेमध्ये विशेष अभिरुची होती. एकापेक्षा एक हरस कविता ऐकायला म्हणून दसऱ्याच्या दिवशी देशांतल्या नामवंत कवींना तो निमंत्रण पाठवीत असे, नि त्यांचा सत्कार करीत असे. पण चांगले वा वाईट काव्यांतला फाक त्याला स्वताला सांगता येत नव्हता, म्हणून दरवारांतल्या कवींच्या सल्ल्यानुसार निर्णय घेण्याचे काम राजाने महामंत्र्यावर सौंपवले होते. सन्मान केलेल्या कवींच्या कविता ऐकून त्यांत कांही विशेष गुण राजाला आढळले नाहीत. खबारांतल्या कवींनाही त्या नीरव, दिशाहीन आणि उथळ वाटत होत्या. त्यांची समजूत होती की या कवींना 'उत्तम' म्हणजे तर आपले दरबारांतले पद त्यांना

ऑगस्ट २००५

मिळायचे! या भीतीने ते कवी, नवोदित कवींपैकी साधारण प्रतिभेच्या कवींचीच सन्मानासाठी निवड करित होते.

दोन वर्षांनंतर वीरांगने महामंत्र्याला बोलावून विचारले, "दिवसेंदिवस आपल्या देशांतल्या कवितेची पातळी खाली जाते आहे. याचं काय कारण असावं?" "महाराज, आपण कित्येक महाफार्य वाचलेली आहेत. आपल्या दरबारी कवींपेक्षा श्रेष्ठ कवी देशांत नाहीत. आपल्या सत्कारामुळे नवीन कवींनाच प्रोत्साहन मिळते, पण त्यामुळे श्रेष्ठ काव्यनिर्मिती होते असं नाही." महामंत्र्याने सांगितले.

राजा विचारांत पडला. अंतःपुरांत गेल्यावर राजाने राणीला या विषयाबाबत सांगून म्हटले, "अर्थहीन कवितांना प्रोत्साहन देणे, आणि त्या कवींचा सत्कार करणे निरर्थक आहे ना?"

राणीने नकारार्थी मान हालवीत म्हटले, "हजार वर्षांत सूर्याचे तेज क्षीण होते का? आणि जरी क्षीण झाले तरी ते आपल्यासारख्यांना कसे कळते? मला वाटतं महान कवी प्रत्येक काळांत होत असतात, पण त्यांची प्रतिभा ओळखू शकणारे स्वामी फार थोड्या काळांत असतात."

चकित होऊन राजा राणीला म्हणाला, "तुही ही तुला म्हणजे एक महान कविताच आहे. माझी राणी इतकं सुंदर बोलू शकते, इतके चांगले विचार मांडू शकते हे मला अचाप माहीत नव्हतं. आतापर्यंत मी देशांतल्या महान कवींना ओळखलेच नव्हतं. ही माहीत चूक आहे. आता आधी मला तुझा सत्कार करायला हवा!"

त्यावर राणी लगेच म्हणाली, "महाराज, माझे

चांदोबा

बोलणे आपल्याला फार श्रेष्ठ वाटले असते तर आपण माझा नव्हे, पण माझी दारी गीता, हिचा सत्कार करायला. कारण हे वाक्य तिचे आहे!"

वीरांग नारस्तच ओरचर्यचकित होऊन म्हणाला, "माझ्या देशांतली एक बोरी इतका उत्तम विचार व्यक्त करते, हाचा मला फार आनंद वाटतोय. तिने हे कोणत्या संदर्भात म्हटलं, ते तरी सांग!"

"दोन दिवसांपूर्वी मी नीलाशी बोलत होते. ती म्हणत होती की जसेजसे माझे वय वाढते आहे, तसे तसे माझे सौंदर्य जरा कमी होईल बाबले आहे. सूर्याचे तेज हजार वर्षांनंतर थोडे कमी होते हे मानायला तिने नकार दिला. आणि जरी तेज कमी झाले तरी ते कांही सामान्यांना कळत नाही." राणीने म्हटलं.

वीरांगने नीलाला बोलावून घेतलं आणि तिची खूप स्तुती केली. ती घाबरून म्हणाली, "महाराज, कमळाचा जन्म होतो त्याचं श्रेय सिखलाला जात नाही. कमळ हे अचूक ब्रम्हाचं आसन आहे, पण ते सुशुद्धता होऊ शकत नाही. ब्रम्हाने वेदांताची रचना केली, पण म्हणून त्याची पूजा केली जात नाही. मी ज्या ओळी सांगितल्या, त्या मूर्ख्य नाहीत. एका महिन्यापूर्वी रसाचा नांवाचे एक महाकवी आपल्या नगरांत आले आहेत. ते आपल्या घरी राहातात. मी जे कांही बोलले, ते त्यांचेच विचार आहेत."

राजाला या खुवाशाचं नवल वाटले, नि त्याने विचारले, "ते रसगजा नुसते मोठे कवी नव्होत, महान पंडितदेखील असावेत असं वाटतं. त्यांना सांग की मला त्यांना लगेच भेटायचं आहे."

चांदोबा

नीलाने रसरजाला राजाची आज्ञा सांगितली. त्यांनी हसून म्हटलं, "राजाला सांग की मला त्यांचा निरोप मिळाला. जेव्हा माझ्या कानांना चालता येईल, तेव्हा त्यांना मी अवश्य भेटेन."

नीला जेव्हा ही गोष्ट महाराजांना सांगत होती, तेव्हा राणी तिथे शेजारीच उभी होती. रसरजाला काय सांगायचं आहे ते राजाला कळतं नाही. त्यावर राजा वीरांग राणीला म्हणाला, "हो रसरज निरोप ऐकतो पण भेटायला येत नाही. हे सांगायचा त्याचा हेतू इतकाच की मी स्वतः त्याच्याकडे जायचं आणि त्याला निमंत्रण द्यायचं!" आणि नीलाकडे वळून राजाने विचारलं, "त्यांना विचारलं सांग की मी त्यांना केव्हा भेटू शकतो ते!"

नीलाने हे रसरजाला जेव्हा सांगितलं तेव्हा तो म्हणाला, "दिवसभर मी तिहीत बसतो.

21

ऑगस्ट २००५

माझ्याकडे फक्त राजीच वेळ असतो. त्यावेळी मी कांही श्रित्यांना माझ्या कविता ऐकवतो, राजाला सांग की त्यांना भेटायला कांही मला वेळ नाही."

नीलाची ही बातमी ऐकून राजा एकदम नाराज झाला. त्याने कडवटपणे नीलाला म्हटले, "त्यांना सांग की उद्याच रसराजाने मला भेटलं पाहिजे." नीलाने हेही रसराजाला सांगितलं. कोणतीही चलबिचल न होता त्याने उत्तर दिलं, "मला जे आवडतात, त्यांना मी भेटतो. त्याबाबतीत मी स्वतंत्र आहे. त्यामाठी मला अपराधी ठरवून शिक्षा दिली गेली, तर तो दुष्टपणा होईल. आणि जो राजा अन्यायाने वागत राहतो, त्या देशाचं ते दुर्भाग्य होऊन बसतं!"

या उत्तराची राजाला मुळीच अपेक्षा नव्हती. तो थक झाला. नीलाही बोलताबोलता थकवली.

एप्रिल २००५

वीरंगने ते पाहून तिला विचारलं, "आमच्या दोघांच्यामध्ये तू वृत्तीचे काम करते आहेस. त्यामुळे तुला कांही मनस्ताप तर होत नाही ना?"

नीलाने लगेच म्हटलं, "महाराज, असं कांही नाही. आपण रसिक राजा आहात. रात्री रसराजा आपल्या कविता सर्वांना ऐकवतात. त्यावेळी आपण बेश पावतून तिथे यावे आणि त्यांची कविता ऐकावी. अर्थात हे आपल्याला परतलं तरच!"

वीरंग राजाला नीलाची ही कल्पना योग्य वाटली. त्या रात्री राणीला न सांगता तो एका साधन्य नागरिकाच्या वेषात नीलाच्या घरी गेला. रसराजाचं काव्यवाचन व गायन ऐकून राजा वीरंग तर फारच प्रभावित झाला. रसराजा एक महान कवी आहे हे त्याला पटलं. एकेक श्रुता आपल्या शंका कवीला विचारत होता आणि रसराजा मोठ्या प्रेमाने त्यांच्या शंकांना उत्तर देत होता. त्याचे विवरण ऐकून, रसराजा एक उत्तम पंडित आहे हेही राजाला जाणवलं. कांही वेळानंतर राजा उभा राहिला, पण काय विचारावं तेच त्याला कळना.

तेव्हा रसराजाने त्याच्याकडे बघत म्हटले, "संकोच करू नका. आपली शंका मोकळेपणाने विचार." "आमच्या वीरंगराजाने उत्तम कवीचा सन्मान करायची प्रथा सुरू केली आहे. आपली कविता व पांडित्य फार श्रेष्ठ प्रतीचे आहे. तरीदेखील आपल्याला सरकारी सन्मान अद्याप मिळाला नाही. आपण ह्याच कारण सांगू शकाल कां?" राजाने आपली शंका व्यक्त केली.

"राजाला वाटलं असेल की माझी कविता व

चांदोबा

ज्ञान त्या योग्यतेचे नाही, इतकंच!" रसराजाने म्हटलं.

"आमच्या महाराजांनी आपली कविता अजून ऐकली नसेल. आपण एकदा राजाला भेटायला गेलात तर बरं होईल." वीरंगने म्हटलं.

रसराजाने हसून म्हटलं, "सन्मान मिळवावा अशी जर माझी इच्छा असली तर मी अवश्य राजाकडे जाऊन म्हटलं असतं, "महाराज, माझा सन्मान करा, पण आता राजालाच माझा सन्मान करायची धाई होतय. तेव्हा, ते स्वतःच इथे आले आणि आपली इच्छा त्यांनी प्रकट केली तर ते जास्त ठीक होईल!"

रसराजाचे बोलणे ऐकून तिथे उपस्थित असलेले सर्व लोक हंसायला लागले. वीरंगचा चेहरा पडला. त्याने हळू आवाजात म्हटलं, "राज्यकर्त्यांना कितीतरी कामे असतात. आपणच त्यांच्याकडे जाणं हे तर्कसंगत व योग्य होईल!"

"अशा कामात गुंतलेल्या राजाला कसं समजणार की उत्तम कवी कोण आहे?" रसराजाने विचारले.

"ती जबाबदारी सांभाळण्यासाठी महामंत्री आणि दरबारी कवी आहेत ना! आपण त्यांना भेटावे." वीरंगने सुचवले.

रसराजाने पुन्हा हंसात सांगितले, "आमच्या सांगण्याचा हा अर्थ होतो की मी स्वतः जाऊन त्यांना भेटून सांगू की महाराज, मी उत्तम कवी आहे, माझा सन्मान करावा! म्हणजे अशा स्थितीत मी केवळ एक कवी आहे, उत्तम कवी नाही. कुणाकडे कांही मागून घेणं, त्याला दान

चांदोबा

म्हणतात, आपले राजा सन्मानाचे दान करतात. असल्या सन्मानापासून उत्तम कवी दूर राहातात. त्यांना असले सन्मान परसत नसतात. जर तुम्ही मला उत्तम कवी मानत असाल, तर माझा सन्मान झाला नाही, याचाच आनंद माना!"

वीरंग तिथून निमूटपणे निघून गेला. दुसऱ्या दिवशी त्याने महामंत्र्याला म्हटले, "राणी-साहेबांची दासी नीला, हिच्या घरी रसराजा नांवाचा एक महाकवी पाहुणा म्हणून आलेला आहे. तुम्ही व दरबारी कवी जाऊन त्यांना भेटा आणि त्यांच्या प्रतिभेद्वल आवश्यक ती माहिती काढून या."

महामंत्री व दरबारी कवींनी राजाच्या आज्ञेचे पालन केले. परत येऊन महामंत्रींनी राजाला सांगितले. "महाराज, आपल्या दरबारी कवींना वाटलं की रसराजाच्या कवितांमध्ये फारशी शक्ती

२३

एप्रिल २००५

नाही त्या प्रोकळ आहेत राजसन्मान मिळण्या-
साठी रसराजा सर्वस्वी अयोध्य आहे.

महामत्याचे बोलणे ऐकून वीरागला राग आला,
पण तो न दाखवता राजा म्हणाला, 'मी स्वतः
रसराजाची कविता ऐकली आणि मी मात्र मुख्य
झाला होतो.' आणि नंतर राजाने सर्वांना काय
घडत ते सविस्तर सांगितले त्याच्या दरबारी
कवींनी श्रम घेणे माना खात्री घेतल्या आणि
राजाची क्षमा मागितली

राजाने मत्याकडे सूचक नजरेने पाहिले. अस
कां होतं होतं त्याच खर कारण आता राजाला
समजत होतं मत्याने नसपणे उत्तर दिले, 'महाराज,
मी नेहमी दरबारातल्या कवींवर विश्वास ठेवत
आलो, म्हणून ही चूक झाली न इतके स्वार्थी
असतील, अशी माझी कल्पना नव्हती'

त्यानंतर राजा जेव्हा अंत पुरत गेला तेव्हा
दारी नीला राणीला सांगत होती 'राणीसगहेव,
रसराजा कवींना महाराजाचे दर्शन घ्यायची इच्छा
आहे. भाड्यामाफीत त्यांनी त्यासाठी परवानगी
मागितली आहे.' हे बोलणे ऐकून राजाने मीलाता
सांगितले, 'मी स्वतः येऊन त्यांना भेटून व

निमंत्रण देईन.' हे ऐकून राणीला फारच आश्चर्य
घाटले. वेताळाने ही गोष्ट सांगून म्हटले, 'राजन्,
कवी रसराजा हा राजवीरपेक्षा जास्त अहकारी आहे
हे स्पष्ट दिसतयं तो सन्मानास पात्र आहे हे मान्य
असले तरी त्याची निवड झाली नाही ही नजरेचूक
अर्तू शकते पण स्वता जाऊन त्याला निमंत्रण
देण्यात राजाचा काय हेतू आहे? माझ्या या
शकेचे उत्तर माहीत असूनही जर तू गप्प राहिलास
तर तुझ्या डोक्याची शप्प शकले होतील'

विक्रमार्क म्हणाला 'रसराजा नुराभिमानी
नाही किंवा अहकारीही नाही दरबारी कवींचा
दाव होता तो उपद्रवीस आपापचा हाच केवळ
त्याचा हेतू होता, रसराजाने ठीक सांगितले की
सन्मान हा गौरव आहे, दान नव्ही हे सत्य राजाला
अखेरीस समजले, म्हणून राजाने स्वतः त्याला
आमंत्रण देण्याचा निर्णय घेतला राजा वीराग
केवळ राजाच नसून एक रसिक राजा आहे'

राजाचे मौन भंग करण्यात सफल झालेला
वेताळ शबासहित गायब झाला आणि पुन्हा
झाड्यावर जाऊन बसला

(आधार - "वसुधरा" याची रचना)

ऑप्रिल २००५

24

चवथा

ज्यूडोचे मूळ आहे केरळांत!

कलरीपयट्टु ही केरळाची प्रसिद्ध युद्ध कला आहे. त्याचा प्रभाव
व नाही मूळतत्त्वे ही केरळाच्या अनेक नृत्यशैली व नाट्यकलेत
आपल्यात. 'देवतात अगदी कथकलीत देखील।

कलरीपयट्टुची नृत्यवैशिष्ट्ये कोलकली, वेलाकली आणि
यात्राकली या नृत्यप्रकारात दिसून येतात. पन्चव्या शतकात
बोधीधर्म नांवाच्या बौद्धभिक्षूने ही कलरीपयट्टुची कला चीनमधील
प्रभुत्व केली ही शिकवण्यासाठी त्याने शाओलिन हे मंदिर निवडले
कालांतराने या कलेतूनच ज्यूडो कराटे आणि कुंग फूसारख्या युद्धकला
नेर्माण झाल्या

आणखी एक अलेक्झांडर

इसवी सनापूर्वी ३२७ मध्ये ग्रीक विजेता अलेक्झांडरने हिंदुस्तानवर आक्रमण केले ते आपल्याला माहीत
आहे. एक हजार वर्षांनंतर दुसऱ्या एका राज्यकर्त्याने स्वतः ला दुसरा अलेक्झांडर मानले होते. तो होता
खेळजी वशान्ता निघरा शारक अलाउद्दीन खिलजी सुलतान। १२९० नंतर तो दिल्लीवर राज्य करीत
होता. या वशासना तो सर्वात कर्तव्यगार
होता. त्याने गुजरात व पाठवा ही राज्ये
धुळीला मिळवली आणि किताब व
रणयंत्राचे फिल्ले विकले या यशामुळे त्याने
स्वतःला इस्कंदर इ. सानी हा किताब
घेतला आणि तशा नावाची सोन्याची राणी
पाठवी

चवथा

25

ऑप्रिल २००५

देशविदेशीच्या दंतकथा (बबिलोन)

देव फार खात होता!

राजाच्या राजवाड्याच्या भागे एक टेकडी होती आणि त्या टेकडीवर राज्यातले प्रमुख मंदिर होते तिथल्या देव हा जागृत होता. इतका जागृत की रोज भक्तांनी अर्पण केलेले नैवेद्य, मिठाई, फळे, हे सगळे तो खात असे. देवळाच्या पुजाऱ्याने राजाला सांगितले की इतरांसमोर नैवेद्य खाण्या देवाला सकोच वाटतो, म्हणून स्वादिष्ट पदार्थ वचवून सध्याकाळाच्या पुढूनंतर देवाच्या मूर्तसमोर ठेवले जात. नैवेद्य वाखवल्यानंतर मंदिराचे दरवाजे बंद होऊन कुलुई लावली जात.

सकाळी लोक दर्शनाना येण्यापूर्वी, त्यात आलेक वेळी राजघराण्यातली मंडळी व कधीकधी खूड राजा स्वतःही उपस्थित असत. पुजारी मंदिराची वार उघडत सकाळच्या सूर्याचे किरण गाममध्यांत पडत आणि त्या उजेडात नैवेद्याची नाटे रिडामी झालेली दिसत. कधीकधी देवाला खूप भूक असे. सगळे पदार्थ सपलेले असत. जे पदार्थ जवळ नसत, त्याची भांडी तशीच असत. किंवा आणि तो पदार्थ गुसता निवडलेला असे. देवाला चांगलेच पदार्थ फक्त आवडतात, अशी लोकांची भावना झाली होती.

देवासाठी स्वयंपाक करण्यासाठी राजाच्या मुद्रपकड्याच्यांत एक विशेष भाग होता. मंदिरासाठी रोजचे भोजन तिथेच शिजवले जात होते. नाकीचे घटार्थ इतर दारवारी व सामान्य लोकांकडून अर्पण केले जात असत.

हा चमत्कार पाह्याला आसपासच्या राज्यातले राजेराजवाडे व सरदार यांना निमंत्रणे जात, व ते पाहून पाहणेमंडळी फारच प्रभावित होत होते. "ज्याच्या राज्यात असे जागृत देवत आहे, तो राजा किती भाग्यवान!" पाहणे म्हणत.

राजाला अधूनमधून प्रमुख पुजारी सागत असे की देवाला काही विशिष्ट पदार्थ हवे होते! ही मागणी पूर्ण करण्याची आज्ञा राजा सेवकांना देई आणि ते पदार्थ निगृहीत घेऊन येत. एके दिवशी

डॅनियल नावाचा एक विद्वान गृहस्थ (जाबकोवर बोलत होता) तिथे मुख्य पुजारी आला आणि राजाशी काहीतरी खाजगी बोलायचे आहे असे म्हणायला लागला. पण राजा डॅनियलबरोबरच्या बोलण्यात रागा होता. त्याला हा व्यनय आयडलर नाही म्हणून श्रान्त्या दाखनात जाऊन बोलण्यापेक्षा तो पुढाऱ्याला म्हणाला, "तुम्हाला जे काही सांगायचे असेल ते इथेच सांगा. या गृहस्थावर विश्वास ठेवा. तुम्ही जे मला सांगाल त्याबद्दल ते काहीही इत्तापणी पोतणार नाहीत."

पण पुजारी हेका सोडून राजाशी एकानातच बोलायचे आहे म्हणून तो हसून बसला. राजाने नाराजीने त्याला दुसऱ्या दाखनात नेले व थोड्या वेळानंतर राजा डॅनियलकडे पान आला. त्याचा चेहरा चांगले झालेला होता. "त्या पुजाऱ्याला खास काहीच सांगायचे नव्हत. आपली चर्चा त्याने उचितच रोखली आहे."

"सरकार! जे ते विशेष काही नव्हत, तर पुजारी काय म्हणाले ते आपण मला सांगाल का?" डॅनियलने विचारले.

"आज रात्री देवाला राजाच्यापेक्षा दुप्पट प्रसाद हवा आहे. अर्पण त्यालाही काही खास पकवान! तंबडचा!" राजाने उत्तर दिले.

तो अस सांगणारा ही मी अपेक्षा केली होती!" मोठ्याने हसून डॅनियल म्हणाला.

तुम्हाला हे कसे कळले?" राजाने थडक्याने विचारले.

डॅनियलने विचारले.

डॅनियलने विचारले. डॅनियल मनकवडा होता हे राजाला माहीत होते. पण पुजाऱ्याच्या मनात काय होत ते या विद्वानाला कळत असावे, यावर राजाचा विश्वासच बसला.

"सरकार! मला जे रतय जाणवतय ते मी सांगितल्याबद्दल आपण मला क्षमा करावी. कारण त्यामुळे आपण व इतर हजारो लोकाना मनस्ताप होईल. डॅनियलने नम्रपणे सांगितले. त्यामुळे राजाची उत्सुकता जास्तच चोळवली गेली. राजाने त्याला सांगायला आग्रह केला. तेव्हा डॅनियलने सांगितले की त्या रात्री मंदिरात कुलूप लावण्यापूर्वी डॅनियलला गामाऱ्यातल्या मूर्तींना तीन प्रदक्षिणा घालण्याची परवानगी देण्यात यावी. म्हणजे दुसऱ्या दिवशी सकाळी तर राजाला सविस्तर उत्तर देईल. डॅनियलला तशी परवानगी राजाने आनंदाने दिली.

पण अंधाराने डॅनियलने सांगायला एकट्यानेच प्रदक्षिणा घालायच्या ही कल्पना पुजाऱ्याला काही आवडलेली दिसली नाही. पण राजानेच या

मिलाले नाही।' राजा म्हणाला, 'सरकार आज आपण पुजारी व त्यांचे पाहुणे यांच्यासाठी आपल्या आवडीचे भाजन खाऊ शकला नाहीत, ही तर दुर्दैवी बाब आहे.'

'मी काय वोलतो ते काही वेळ झाली मढळीनादेखील समजत नसेल. मी काही माझ्या स्वयंपाक्याला पुजारी व त्यांच्या पाहुण्यांसाठी स्वयंपाक करायला रागितला नव्हता. देवासाठी भोग बनवण्यात तो गुत्ता होता.' राजा म्हणाला.

डॅनियल काही न बोलता नुसताच हसला. राजाने नाराज होऊन आणखीनच भिंबया उंचावल्या.

सकाळच्या प्रसन्न चेळी राजा डॅनियल व काही चौकस सरदार, यांच्या उपस्थितीत मशिदीची कृतुपे काढवी गेली. देवासाठी खाल बनवलेले पदार्थ अदृश्य झाले होते. पण कुठ्या मताने प्रसाद म्हणून दिलेले काही पदार्थ अर्धवट खाऊले होते. तो भक्त तिथे होताच तो डळडळला, 'आम्ही दिलेले पदार्थ काही देवाला आवडले नाहीत!!' डॅनियल पुन्हा हसला.

'हे बघा, तुम्ही जे बोरसात ते सिद्ध तरी करून दाखवा, कां केलत ते सांगा, नाहीतर शिक्षा भोगायला तयार व्हा.' राजाने कठोर स्वराने आज्ञा केली.

'सरकार, ही उगडी मूर्ती प्रसाद खाते याच्यावर तुमचा खांच पड्यास आहे का? जर या मूर्तीत खरोखरीच देव असेल तर आपल्यामाखी त्याला हाच असेल का? आणि रोजच्यापेक्षा जास्त प्रसाद, जो भक्तीभावाने अर्पण केलेला असतो, तो आणखी मागेल का?' डॅनियलने विचारले.

'डॅनियल, तुम्ही आपले जाहात का?' देवाला जे चांगले दिसले ते त्याने सगळे संभवलेय. तुम्ही पाहिला आहात ना? ' राजाने विचारले.

'सरकार मी देवाचा अपमान करीत नाही, पण देवाच्या नांवाखाली जे लबाडी करीत आहेत, त्यांच्याकडे फक्त बोट दाखवतो आहे. ही मेणवती हलगत धर आणि माझ्या मागेमाग आपण पाव, कारण मूर्तीच्यामागे अबाध अंधार आहे.

डॅनियलने राजाला मूर्तीच्या पाठीमागच्या बाजूला नेले आणि जमिनीवरचे पावतास ठसे लक्षपूर्वक पाहण्यास सांगितले. जमिनीवर राखेचा पातळसर थर होता.

ते ठसे गाभाऱ्यातल्या सर्वांत जास्त अंधार असलेल्या कोपऱ्यापर्यंत गेलेले स्पष्ट दिसत होते. त्या कोपऱ्यातल्या भिंतीचे उगड हलकून पाहिल्यानंतर तिथेच एक चोरदारबाजा असल्याच आढळून आले. तिथून मार्गेच पुजाऱ्यांच्या घरापर्यंत वाट होती.

द्याचा अर्थ काय? ' राजाने विचारले.

'सरकार, दररोज रात्री पुजारी आणि त्यांच्या घरतुली मढळी गाभाऱ्यात येतात आणि प्रसादावर ताब मारतात. काल त्यांच्या घरी काही खाय पाहुणे आलेले मला माहीत होते. त्यांच्या मुनेचे आईवडील आले होते. साहीजेकच, त्यांना जेवण जास्त हय होत आणि खास पदार्थ हवे होते म्हणून मी सध्याकाळी तीनदा प्रदक्षिणा घालताना घेसीरती राख सगळीकडे शिंपडली. तुम्ही पाहिलेले ठसे पुजारी व त्यांच्या कुटुंबियांच्या पावताचे आहेत.' डॅनियलने खुलासा केला.

'जे वंचा! देवाच्या नांवाखाली अशी लबाडी इतके दिवस चालली तरी कशी?' राजाला आश्चर्य वाटले.

'सरकार, आपल्याला लागते त्यापेक्षा किती तरी जास्तपटीने न अंततःसक देवाला पूर्वाशी व भायट्याशी अमकून घ्यावे लागते. सग त्याची कारणे काही का असेतात. हरकत नाही. निदान आता तरी सत्य परिस्थिती उघडकीस आली आहे.' डॅनियल म्हणाला. (एम्. जी.)

प्रस्तावाला मान्यता दिली होती, म्हणून त्याचा नाईलाज झाला.

त्या दिवशी सध्याकाळी राजा व डॅनियलच्या उपस्थितीत मशिदीचे दरवाजे बंद करण्यात आले. आज देवाला जी हवा ती भोग तयार केलेला आहे. आवडला म्हणजे मिळवेल! माझ्या खास आचार्याने तो बनवला आहे आणि हा आचारी म्हणजे जगातला सर्वोत्कृष्ट ऋतुवाचार्य आहे. त्याभुळ आज मला काही त्याच्या हातचे जेवण

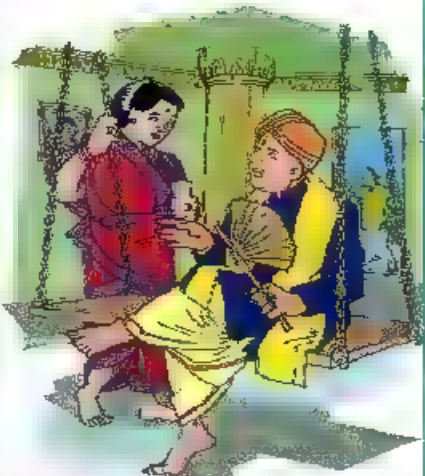

चतुर सूनबाई

रामनाथपुरममधल्या एका श्रीमंत व्यापाऱ्याने आपल्या मुलाचे नांव भाग्यनाथन असे ठेवले होते. सोटेयणी ह्या मुलगा आपल्या सपत्नीचा वागस होईल व व्यवसाय छान सांभाळील असे त्या पिताला यादले. पण मुलगा फारच मूर्ख निघाला. सारा वेळ मिचाशी खेळण्यात तो द्या अस. ते सित्र त्याची तोंडावर स्तुती करीत आणि पाठीमागे त्याला मुख्य बायल्ट ठरवून त्याची टिंगल करीत.

व्यापारी साहजिकच निराश झाला होता. 'आपण महानार झालो तरी भाग्या काही कामावील अस काही मला वाटत नाही.' एके दिवशी तो पत्नीला म्हणाला "पण तुम्ही तरी माला कधी आजपर्यंत धदा व्यवसायाबद्दल काही शिकवलेत का?" तिने उलटविचरले रात्री जेवामुला बसल्यावर व्यापाऱ्याने मुलाला जरा कठोर स्वराने सांगितले, 'हे बघ भाग्यनाथ उद्यापासून तू भाड्याबरोबर दुकानात यायचस आता तू धडाला लागू म्हणजे वेळ पडली की मुला आपला सासू कारभार सांभाळत येईल.

दुसऱ्या दिवशी भाग्या वडिलांच्याबरोबर गेला. पण दिवसभर दुकानातले इतर नोकर किंवा गिऱ्हाईक, यांच्याशी सटरफट्टर गप्पा मारण्यात त्याने वेळ घालवला. निसर्ग दिवशी दुकानात

गर्दी होती. त्यामुळे व्यापाऱ्याला भाग्याला कुडीनरी बोलावले व तो केवळ निघून गेला हे समजले नाही. भाग्या नवर परत आला चौथ्या दिवशी, भाग्या दुकानातून बाहेर पडला तो परत आलाच नाही.

काही दिवसानंतर भाग्याची आई म्हणाली "आपण त्याचे कस करून टाकू, म्हणजे तो घरी राहील आणि अगावर जबाबदारी पडली की सुधारेल."

व्यापाऱ्याला नवल बटलें पण त्याने ही कल्पना मान्य केली, तो म्हणाला, “तू योग्य मुलगी बघत राहा, तोपर्यंत आपण त्याला आणखी एक संधी देऊ या. तू ज्या त्याला तीन रुपये दे, एक रुपया नेवणासाठी, एक रुपया नदीत टाकण्यासाठी आणि उरलेल्या तिसऱ्या रुपयामधून त्याने काहीतरी खायला, काहीतरी प्यायला, काहीतरी घातला, काहीतरी आवायला, आणि काहीतरी गोळांतल्या गाईला घालायला, असें आणायला राग.”

आहेन भायनाथला दुसऱ्या दिवशी तीन रुपये दिले व कसे खर्च करायचे तशी सांगितले. तो थेट बाजारपेठेत गेला नि त्याने रुपयाभराची भजी घेतली खानाखाना तो नदीच्या काठार गेला खिशातला रुपया बाहेर काढून त्याने नदीत टाकावा म्हणून हातात धरला “या वाळत्या पाण्यात हे नाण टाकणे हा शुद्ध मूर्खपणाच नाही का? असा विचार त्याच्या मनात आला पण आहोने तर तर्क करायला सांगितलेलं होतं. तो जवळच एका दगडावर विचार करीत बसला त्या जागेवरून नदीच पात्र मुरेख दिसत होतं

कुशीतरी शेजारी उभं आहे अशी जाणीव त्याला झाली मदिरातल्या पुजाऱ्याची मुलगी भागीरथी तिथे उभी होती. हा तरुण कसल्यातरी काळजीत आहे हे तिच्या समजलं “तुम्ही जीवविष घायला झेपे आला नाहीत ना?” तिने अर्धवट ममतीत, धर्तेत, विचारलं

निचा भाऊ होी हा भाग्याचा मित्र होता

अप्रिल २००५

44

बाबोबा

“नाही ग भागीरथी हा रुपया नदीत टाकावा की नाही त्याचा मी विचार करतोय ”

“तू खरच कसला विचार करतो आहेस रे!” तिने हसून विचारले

भायनाथने तिच्या सारी कथा सांगितली तिने लक्षपूर्वक ऐकली आणि हसली “ तो रुपया नदीत टाकू नकोस तुझ्या आईची खरी इच्छा होती की ती रुपया तू स्वतःसाठी खर्चू नयेस तर तिला परत नेऊन दे.

‘ आणि उरलेल्या रुपयात पाच वस्तू कशा काय मी आणू? भायने भोळेपणाने विचारले आता मात्र मी खदखदून हंमली, “अरे तू तरी फक्तल करणेत खं तुझ्या आईला कलिंगड हय होत त्यात खायला प्यायला पेरयला आठवायला आणि गाईसाठी खाणवेखील मिळतच की”

“हे मला कधी कळतच नव्हतं हं भागीरथी! भाग्या दोड्यावरून उठत म्हणाला

“चल तर मी तुझ्यासाठी चांगलं रस्ताळ कलिंगड निवडून देते ” ती म्हणाली

जेव्हा त्याने आईला कलिंगड दिले, ती धावतच पतीकडे गेली नि म्हणाली, ‘पहिलत, भाग्या आता किती शहाळा झालाय तो! आता तो बावळट राहिलेला नाही हं’

“त्याला इकडे बोंलाव’ व्यापाऱ्याने तिला सांगितले, व भाग्याला विचारले, ‘तुला नकीच कलिंगड छ्वायचे सुचलें नसणार दुसऱ्या कोणीतरी तुला तसा सल्ला दिला असेल कोणी सांगितल?’

भाग्याने खर काय तो सांगितल ” ती हरीची बहीण भागीरथी होती’

“अरे, आपल्या गुरुजींची मुलगी होय? ती खरच दुशार आहे आणखी काय सांगितलं तिने? ‘व्यापाऱ्याने मुलाला विचारले

“नदीत रुपया टाकू नकोस म्हणून सांगितलं हं घ्या!’ मुलाने रुपयाचे नाणे पित्याला दिले

भाग्या बाहेर गेल्यावर व्यापारी बायकोला म्हणाला, “भाग्यासाठी आपल्याला नवी भिळाली.”

“ही गुरुजींची मुलगी का?’ पत्नीने खाली वलून घेतली

“नाहीतर कोण? ही मुलगी दुशार आहे बाबोबा

नि चतुरही आहे आपल्या भोळ्या भाग्याला ती छलत साभाळेल ” व्यापाऱ्याला भागदझाला होता

भाग्याचं आईवडील निच्या आईवडिलांना भेटले आणि त्यांनी भागीरथीला मागणी घातली झाल लस रले नि झाले

लक्षाच्या दुसऱ्या दिवशी भाग्याला काही दुकानात जायची इच्छा नव्हती पण भागीरथीने भाग्याने त्याला बडिलाच्या बरोबर पाठवले दुकानात भाग्या अस्वस्थ होता, नि व्यापारी खुर्चीत होता त्याने भाग्याला बरी पाठवले

आठवळ्यानत भाग्यानाथ तिन्हीनुसार पत्नीला घेऊन सारसुवाडी गेला तिच्या तिथे सोडून तो परत दुकानात गेला, आणि त्याने कामात लक्ष घातले पित्याला यत्ने की आपली युक्त ओळखण्यासाठी भागण भाग्याला सधी दिली पाहिजे

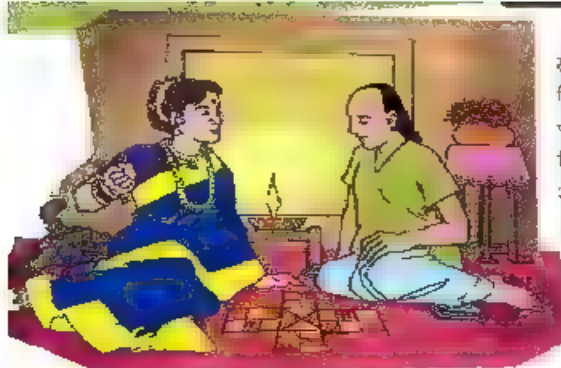
दुसऱ्या दिवशी भाग्याला बडिलांनी सांगितले

45

अप्रिल २००५

सोंगट्याचा खेळ सुरू झाला. दिव्याचा मद उजंड होताना पहिले बरे ही डाव भाग्यां जिकला साहजिकच त्याला स्फुरण चढले तिसऱ्या डावान ती खी जिकली चौथ्या डावात भाग्याची हारशी होत आली होती नितक्यान तिच्या माजगाने दिवा पाडला आणि दिवा

की शेजारच्या गावात जाऊन दुकानात टेंबण्यासाठी काही मान निवडून आपायचे काम भाग्याने करावे. वडील त्याला खेडीसाठी पैसे व रांबतीला एक नोकर देणार होते रात्री नव्या रायातच मुकास करून सुरच्या दिवशी परत पावे असेही त्यानी भाग्याला सांगितले

सकाळीच उठून भाग्या एका नोकरासह खेकड्यात बसून निघाला त्या गावात पोहोचल्यान दुपार झाली त्यानी शेकड्या रत पाडवून दिला दोघानीही त्या रात फेफटका मारला व मानाची चौकशी केली तस त्यानी मूकामाराही एक खानाबळ शोधली एक तरण ही ती खानाबळ चालवत होती

तिने भाग्या व त्याच्या नोकराला जेवापला वाडले तिने सहजपणे त्यांना रात्री जगायचे खेळ खेळायचे असले तर खेळू या असे मूचवले आता भाग्या एक सधन व्यापारी होता थोडे पैसे जिकला आता तर त्याचा हवेच होते। रात्री

जेवापला वेळ लागला दिवा लावल्यानंतर यज्ञाचे पारहं फिरते आणि ती खी पुन्हा जिकली खेळ चालू असताना पुन्हा माजगाने दिवा पाडला आणि दर वेळेला ती खी जिकत राहिली तिने माजगाला खुण केली की माजर दिवा पाडायचे हे भाग्याला काही समजले नाही भाग्याचे रगळे पैसे संपेपर्यंत खेळ चालू राहिला

दुसऱ्या दिवशी त्या खीन सांगितले की तिचे देणें चुकते करण्यासाठी त्या नोकराने फत घरी जाऊन पैसे घेऊन यावे आणि नोकर पैसे परत आणपर्यंत भाग्याने तिला स्वयंपाकघरात व बागकामात मदत करावी

दोन दिवस झाले तरी या दोघांचा परत नाही म्हणून भाग्याचे आईवडील काळजीत होते तिसऱ्या दिवशी तो नोकर गावी पोचला तो अपागी होता आणि पार थकून गेला होता

इकडे भागीरथी भाग्या येईल म्हणून थांबली होती, ती राट न बघता घरी परत आली तिही

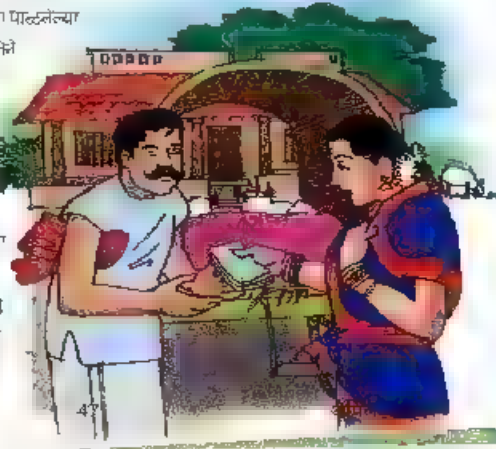
नोकराची हकीकत ऐकली नोकराबरोबर तिने त्या गावी भाग्याला परत आणायला जायचे ठरवले, तिने पुरुषाचा केष केगला

त्या गावी पोचल्यानंतर नोकराने तिला त्या खानाबळीत नेले भागीरथीने त्याला त्या घोडागाडीतच बसून राहायला व जहा दूर अंतरावर जाऊन गोडी थांबवायला सांगितले. नोकराने शांतीथोडा त्या खानाबळ मातकिणीने व तिच्या माजगाने भाग्याला कसे फसवले होते ते सांगितले होणेच भागीरथीने एक नदीर समरालात गुहाळून घेतला होता तिने एक दुसरी खोली तिथे भाड्याने घेतली बोलण्याच्या जोघात आपल्याला 'सोंगट्याचा जुगार खेळापला फार आवडतो असे सांगितले, त्या मातकिणीला लोभ सुरुला, रात्री जेवणातून खेळ सुरू झाला पुरुषवैशातवी भागीरथी त्या खानाबळ मातकिणीपेक्षा हुशारीने खेळत होती जेव्हा त्या खीन आपल्या पाळलेल्या माजगाला खुण केली त्यावेळी तिने आपल्या शांतीत लपवलेला उदीर हळूच बाहेर नोडला, ते माजग नदराच्या मार्गे धावले ती खी पल्लेक डाव हरत गेली भागीरथीजवळ भाग्याचा ढीग जमला भाग्यानेथरला होता त्यापेक्षा जास्त एकम जमा झाली

दुसऱ्या दिवशी सकाळी भागीरथी बाहेर पाडली आणि तिने ते पैसे नोकराजवळ दिले त्या आईचे चादोवा

देणें होणे ते चुकते करायला आणि भाग्याला मातळे करायला सांगितले त्या मातकिणीने लारातीच पैसे घेतले आणि हा नव्या पाहुण्या परत घेण्याची ती वाट पाहू लागली, तिला खेळात जिकायचे होतं रा। भाग्या नोकराबरोबर गाडीजवळ गेला भागीरथीला गाडीत बसलेली पाहून भाग्या चकित झाला त्याच्या चौकाने त्याची पंजरा काप होत ती सांगितले तिथेही बाजारात गेले काही दिवांपूर्वी भाग्यानेथरले पसत केलेला मात त्यानी विकत घेतला आणि ते बरी जयला निघाले

त्यांना पाहून व्यापारी व त्याची जायको यान फारच आनंद झाला भागीरथीने सख्खनर हकीकत सांगितली ती ऐकून सधरा पवढच म्हणाला, हा भाग्याचाय कधी बदलणार नाही पण आपली सुनबाई मात्र आपला पिसाउडका गीत साभाळील

धुवीकरण पत्र

जजरग रस्य हे जमीनदार उमेदवाराचे व्यवहारज्ञान आणि त्याचा प्रामाणिकपणा स्वतः तपासून घेत व नंतरच त्यांना प्रामाणिकाऱ्याची नोकरी देत असत त्यातून काहीजण लाचखोर आहेत अस जमीनदाराना समजले त्यापैकी नवीनचंद्र हा ग्रामाधिकारी फारच लोभी व लाचखोर होता अशी बातमी गुप्तहेरांनी आणली. जमीनदाराने त्राबडतोब दिवाणजीला बोलावून नवीनचंद्राची समजूती मागितली गोळा करायला सांगितले दिवाणजीला समजले की नवीनचंद्र अतिशय भ्रष्ट अधिकारी आहे.

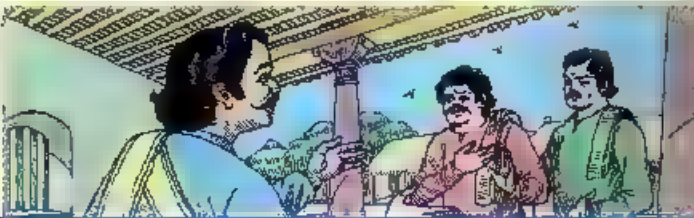
आठवड्याभरात नवीनचंद्राची बदली समस्तपुरला केली त्या गावाने लोक भाडून नसत चौथेचहाडी नव्हती गाव नेहमी शांत समाधानी असे भ्रष्टा गावाने नवीनचंद्राला पाठवले की लाचबुचगरीची संधीच त्याला मिळणार नाही अस दिवाणजीचा विचार होता.

एक महिना झाला तरी नवीनचंद्राकडे नकार घेऊन एकही नागरिक आला नाही त्याचे चाला फार बुरा झाले लाच घेतल्याशिवाय त्याला चैन पडत नाही.

एके दिवशी तो सकाळच्यावेळी खिडकीपाशी उभा राहून रहदारी बघत होता दोन माणसे आवाज वढवून बादबिबाद करीत जात होते नवीनचंद्राने ओरडून त्यांना बोलावून विचारले, 'सत्यावरून जाताना तुम्ही दोघेजण एवढे भाडून का होता?' ते दोघेही हळू आवाजात म्हणाले "साहेब, आम्ही दोघेही जिवलग मित्र आहोत, आम्ही नसरी करीत होतो की यका खडदाची डाक महला होईल की मुगाची डाक?"

'ठीक आहे दोघांनीही दहादहा रुपये द्या तुम्ही दोघे मित्र आहात याच मी धुवीकरण पत्र देता' नवीनचंद्राने सांगितले.

- काशीराम

वाचकांसाठी कथास्यर्था सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा

जोनपूरच्या जमीनदाराला आपल्या कोषागारासाठी एक पहारकरी नेमण्याचा होता त्यासाठी बोर आणि बरत हा दोन नवशाच्या मांथाची शिफारस जमीनदाराकडे आली चाचणी घेण्यासाठी म्हणून त्याने वीरला एका रात्री पहारा करायला सांगितले दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठून त्याने वीरला बागेत काम करायला नसितले वीर अगदी प्रसन्न लावून बागाकाम करीत होता ते जमीनदाराने पाहिले.

दुसऱ्या रात्री कोषागारावर पहारा करण्याची वसती पाळी होती सकाळ झाल्यावर त्यालाही बागेत कामासाठी

घाडण्यात आले दुपारी जमीनदार वसत काय करतोय ते पाहण्याला गेला तर वसत एका झाडाखाली गाढ झोपलेला होता.

संध्याकाळी, जमीनदाराने वसंतची नेमणूक केल्याचे जाहीर केले जमीनदाराच्या बायलेला याचे आश्चर्य वाटले व तिने त्याचे कारणही विचारले.

♦ जमीनदाराने काय उत्तर दिले असेल?

♦ वसंतला पसंत करण्याचे त्याचे काय कारण होते?

तुमची प्रतिक्रिया ₹ ००.१३० शुद्धात लिहा व मोष्टीला शर्मर्षक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरून त्याबरोबर तुमची प्रतिक्रिका पाठवा. पाकिटावर 'वाचा नि सुचवा' असे जर लिहा.

शेवटची तारीख ३० एप्रिल २००५

नाव	वय
जन्मतारीख	शाळेचे नांव
घरचा पत्ता	
	पिनकोड
पालकांची सही	स्पर्धकाची सही

अपात्रदान

मगधचे राज्य सुसंपन्नस्थितीत असता एकदा बोधिसत्व त्या राजाच्या दरवारी बोधध्यास म्हणून काम करीत असत त्यावेळी ऐंशी कोटी वराह किंमतीच्या मालमत्तेचे ते व्यापारी होते.

काशीराज्यात एकाच सुमारास श्रीपत्न नांवाचा एक धनिक रहात असे त्याच्याकडेही ऐंशी कोटी वराहपक्षा अधिक मणती हत्ती. तेव्हाच कोट्याधीश जीवश्च मित्र होते.

एकदा श्रीवत्सच दुर्भाग्य बळगळे व्यवसाया मध्ये नाटा झाल्यामुळे त्याला आपल्या तऱ्या सपत्नीला मुकावे लागले. तो दारिद्री झाला त्या दृष्टीने त्याला आपला मित्र बोधिसत्व आठवला.

श्रीवत्स आपल्या पत्नीसमवेत पायी मगधदेशी पोचला व त्याने बोधिसत्वाची भेट घेतली. बोधिसत्वाने राप्तीने आजून त्याचे क्षेत्र विक्रीने त्यावर श्रीवत्स रडत म्हणाला. "बोधिसत्वा, मझे वाईट दिवस आले आहेत.

मी भिकारी झालो उगडे. अशा स्थितीत माझी

मदत करणारा तुझ्याशिवाय दुसरा कुणी नाही या विश्वासनेच मी इश्वर आलो आहे."

प्रिय श्रीवत्सा! तू कशाचीही चिंता करू नकोस. आपत्काळी तू योग्य ठिकाणीच आलेला आहेस! बोधिसत्वाचे असे सांगून श्रीवत्सने स्वागत केले.

नंतर त्याने आपल्या सपत्नीचा अर्धा वाटा म्हणजे चाळीस कोटी वराह आपल्या मित्राला दिले. त्याच्या जाडीला आपल्या सेवकापैकी अर्धे सेवकही त्याच्या नाब्यात दिले.

काही काळानंतर मगधान अराजकता मजली त्याच्या परिणाम म्हणून बोधिसत्वाला आपल्या पदाबरोबर घेतालाही मुकावे लागले. त्याच्या वाटचाला बरिबी आली. तेव्हा या परिस्थितीतून ताबडन नईस असत श्रीवत्स शिवाय दुसरा कुणी त्याला आठवेना. 'सकडकाळी गिबच पदलीस धावून येतो' या विश्वासाने पत्नीसमवेत त्यानी काशीची वाट घाली.

काशी नगराच्या सीमेवर पोचल्यानंतर

आपल्या पत्नीला झाडाच्या सांवलीत बसवून बोधिसत्व म्हणाले - 'तू इथे निवातपणे विश्रांती घे, व काही काळजी करू नकोस. मी माझ्या परममित्राची भेट घेऊन, तुला नेण्याकरिता गाडी व सेवक पाठवून देतो.' असे सांगून बोधिसत्व निघाले.

श्रीवत्साच्या बरी पोचल्यावर द्वारपालकाला आपण कोण हे सांगून मालकाला बंदी देऊन येण्यास सांगितले. द्वारपाल आत जाऊन परत आला व "मालकाने आत बोलाविले आहे", असे बोधिसत्वाला सांगितले.

श्रीवत्सने बोधिसत्वाला आपावमस्तक पाहिले व म्हणाला "ह, कस काय येण झाल?" ते ऐकून "मी नुसते दर्शन घेण्यासाठी आलोय." असे सांगून बोधिसत्वाचे दृष्टी खाली बळविली. श्रीवत्सने परत विचारले "कुठे उतरला आहेस?"

आजून तरी कुठे उतरलो नाही तू! माझ्या पत्नीला नगराच्या सीमेवर झाडाखाली सोडून आलो आहे." बोधिसत्व म्हणाले.

माझ्या घरी तुला रहाता येणार नाही! मूठभर धान्य इतले, ते येऊन पंच शिजवून पी! श्रीवत्सने कठोरतेने सांगितले.

एका शेवकाने तात्काळ एक ओंजळभर तांदूळ आणून बोधिसत्वाच्या झोळीत राकले. बोधिसत्व ते घेऊन पत्नीकडे आले. त्यांना पाहून पत्नी म्हणाली - "तुमच्या प्राणप्रिय मित्राने काय काय दिलंय, बंधू बर?"

"मित्रवर्य श्रीवत्सने ओंजळभर तांदुळ देऊन आपली व्याद राखली आहे." बोधिसत्वाचे शांतपणे उत्तर दिले.

"तुम्ही तें कसे घेतलेस? आपण दिलेल्या चाळीस कोटी वराहांचा हा मोबदला काय?"

चादांबा

APR 05

51

अप्रिल २००५

जातक कथा

पत्नी ताबाताबादने म्हणाली रडकुडीला आलेल्या आपल्या पत्नीची समजूत घालीत बोधिसत्त्व निर्मिकार मनाने म्हणाले "काही ज्ञात तरी, मित्रमध्ये शत्रुत्वाची भावना येऊ नये म्हणून मी ते धन्य शातपणाने स्वीकारता!"

पत्नी पत्नीचा वातलाप सुरू असता एक सेवक त्या वाटेने जात होता श्रीवत्सला, पूर्वी बोधिसत्त्वाने दिलेल्या सेलकापैकी तो एक होता त्याने आपल्या भालवाला ओळखून व येऊन पायावर लोट्यांगण घातलं नंतर आश्चर्य बांदून म्हणाला - "आपण इथे कसे आलात?"

बोधिसत्त्वाने सगळा वृत्तात एकविला तो ऐकून त्या सेवकाला अतोनात दुःख झाले नंतर त्याने आग्रहाने बोधिसत्त्व व त्याच्या पत्नीला आपल्या घरी नेले चांगले आदरातिथ्य करून रहायला एक खोली दिली त्यानंतर त्याने आपल्या साथीदारांना ही घटना ऐकविली

व्हू व्हू कोठराधीन असलेल्या श्रीवत्सच्या मित्रद्वोहाची बातमी काहीरजाच्या कानावर गेली राजाने बोधिसत्त्वाला बोलावून विचारले "तुम्ही श्रीवत्सला चाळीस कोटी कराह दिलेन, हे खरे

आहे का?" बोधिसत्त्वाने घडतंला सारा वृत्तांत राजाला ऐकविला तो ऐकून राजाने श्रीवत्सला बोलावून घेतले व विचारले "काय! या सज्जना कडून तू अर्थिक सहाय्य घेतलेस, हे खरे ना?" 'होय महाराज!" श्रीवत्सने कापऱ्या आवाजात उत्तर दिले

"त्या सहाय्याची फक्तफड करण्याची तुझी तऱ्हा फारच छान आहे! राजा म्हणाला ते ऐकून श्रीवत्सने लाजेने मान खाली घातली राजाने आपल्या मंत्रीवर्गाशी सल्ला मसलत करून 'श्रीवत्सची तारी सपत्नी बोधिसत्त्वाला देण्यात येईल' असा निर्णय दिला

त्यावर बोधिसत्त्वाने राजाला विनंती केली महाराज! मला दुतऱ्यांच्या सपत्नीचा खयलेश ही नवीन आढे माझे धन मला मिळाले तर त्यातच मला समाधान वाटेल!

राजाने श्रीवत्सकडून चाळीस कोटी बराह परत देपविले व बोधिसत्त्वाना अपात्र दान करू नये " असा सल्ला दिला अशा रीतीने बोधिसत्त्व परत घनवान झाले व पुढे बराच काळ पर्यंत दान धर्म कवीत सुखान्त राहिले

विष्णुपुराण

सत्ययुग आणि त्रेतायुगानंतर झपट युग सुरू झाल्यावर राक्षस मानव रूप धारण करून पृथ्वीवर जन्मले आणि सर्वत्र शत्रू साणले व भूमीला भार होऊ लागले तेव्हा भूदेवीने विष्णूकडे बाऊन रक्षण करण्यास प्रार्थना केली

विष्णू अभयदान देत म्हणाला - 'देवी, मी कृष्णावतार घेऊन तुझे दुःख काटू सुरू करीन.'

आदिकालापासून विष्णूचा हाडवैरी अशा कालनेमी नावाच्या राक्षसाने करत होऊन जन्म घेतला तो मयुराचा राजा उग्रसेन याचा मुलगा झाला सुरुसुराच्या युद्धात राक्षसांचा नायक होऊन युद्ध करणारा विप्रचित्त मगध देशाचा जरासंध राजा झाला त्यानं अनेक राजांना कैद करून आपणून कैद्याला त्यांचा बळी दिला. कस छ जरासंधाचा जिवई, उग्रसेनाच्या धाकट्या भावाची मुलगी देवकी

आणि यदुवंशाचा राजा कंसुदेव याचा विवाह झाला कंस त्यांना स्थान बसवून निरोप देत असता आकाशवाणी झाली 'देवकीच्या पोटी जो आठवा मुलगा होईल त्याच्या हाती कसाचा वध होईल

कंस देवकीचा वध करू लागला तेव्हा वसुदेवाने मध्ये पडून कंसाचा वचन दिले की तिचे आठवेच अपत्य नाही तर सर्वच अपत्यं तुला सोंपवीन त्याने त्याप्रमाणे सहा अपत्ये कंسالाला सोंपविली

देवकी सातव्या बेटी गरीदर झाली तेव्हा विष्णूचा अज्ञ असा आदेशोष पिडल्ये असतांना तो वसुदेवाची दुसरी बायको रोहिणीच्या पोटांत गेला, नंतर विष्णूने नंदगोपाची बायको यशोदा हिच्या पोटी मुलगी होऊन नन्म घेण्यास योगमायेस सांगितले

त्यानंतर ती आठव्या वेळी गरोवर झाली तेव्हा कसाने तिला वसुदेवामह तुरुंगात ठेवले

श्रावण महिन्यातील कृष्णपक्षात अष्टमीच्या दिवशी चंद्र रात्रिणी राक्षसात असताना मध्य रात्रीच्या वेळी सूर्य पहाणेकरी गाढ निद्रेत असताना देवकी प्रसूत होऊन विष्णू कृष्णरूपे जन्मला तुरुंगाची दारि आपोआप उघडली

विष्णूच्या आज्ञेने वसुदेव तान्हा मुलाला घेऊन यमुना नदी पार करून घेऊन गेला त्याच वेळी सर्व निद्रावस्थेत असता यशोदा प्रसूत झाली व तिला एक मुलगी झाली. यशोदेच्या ज्वळ निजलेल्या त्या मुलीला उचलून घेऊन तिच्या आगी वसुदेवाने कृष्णाला ठेवून दिले

तुरुंगात पांचनाच सर्व दारे बंद झाली आणि मुलगी नुकतीच जन्मल्यासारखी गोठ्याने रडली कसाने तिला दगडावर आघटण्यासाठी

ऑगस्ट २००५

उचलताच ती निसटून आकाशात खंदखंद होऊन म्हणाली "अरे कसा, मुला ठार करणारा सुखरूप आहे रे!" नंतर दुर्गादेवी होऊन ती अंतर्धान पावली

कसाला राग आला व त्याने वसुदेव देवकीच्या सहा मुलांना त्याच्यासमोरच ठार केले

नंतर देवकीकडे येऊन म्हणाला - 'कसा, वृ उग्रसेनाचा मुलगा नाहीस तू कालनमी आहेस! तुझा वध करणारा विष्णू सुरक्षित आहे, हे ऐकलेच आहेस'

उग्रसेनाशी विवाह झाल्यामंतर विरह दुःखाने त्याची राणी एकटी असता एका राक्षसाने उग्रसेन रूपे जाऊन तिला फसविले तेव्हा कावनेमीने तिच्या गर्भात प्रवेश केला व कस होऊन ती जन्मला होता

कसाने उग्रसेनाला तुरुंगात टाकून स्वतः सिंहलामन वळकाविले त्याने सर्व राक्षसाना एकत्र केले त्याने पूतना राक्षसिणीला सर्व तान्हा मुलांना ठार कर म्हणून सांगितले, ती गाढोगाव फिरत तान्हा मुलांना ठार करीत एक सुंदर स्त्रीचे रूप घेऊन कृष्णाला वृक्ष पाजू लागली, कृष्णाने तिचे दूध पीत असताना तिचे सर्व स्तन शोषण करून कृष्णाने तिचा जीव घेतला

भांबे याच्या रूपांत आलेल्या तृणावर्त राक्षसाने कृष्णाला आकाशात उडवून नेले त्याला आणि गाढीच्या रूपात कृष्णाला ठार करण्यास आलेल्या शकटासुराला बालकृष्णाने ठार केले.

बालकृष्ण बालक्रीडा करी, ते पाहून यशोदा माता त्याच्या खटवाळपणाचे सुद्धा कौतुक करी

54

चांदोबा

असे. कृष्णाच्या बाललीला पाहून सर्व गोकुळच आनंदित झाले

एकदा कृष्णाचा खटवाळपणा पाहून यशोदेने त्याला उचलताच बांधून ठेवले, कृष्ण उचलता झुकट दोन वृक्षामध्ये जाऊन उडकला आणि दोन्ही वृक्ष उचलत मोडल्याने उघटले गेले त्या वृक्षाचे दोन गर्भ्य प्राप्त झाले ते दोघे शाफने वृक्ष झाले होते

त्याने एकदा मष्टी खेळी, म्हणून रागावून आईने तोंड उघडायला सांगितले त्याने तोंड उघडून बिभररूपच दाखविले

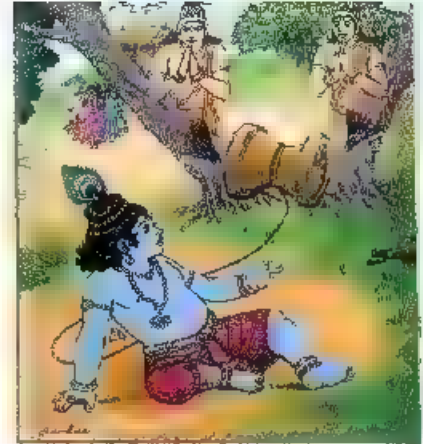
कालिका नागाच्या फणावर ताडव नृत्य करून त्याचे मूर्तन केले

गोकुळांतील सर्व लोक वृंदावनला जाऊन राहू लागल्यास गोवर्धन पर्वतगची पूजा करू लागले त्याचा देवद्रावा राग आला त्याने वज्रायुध ठाकून वीजापाठोपाठ वृष्टी सुरू केली तेव्हा कृष्णाने गांधर्जन पर्वत आपल्या करणळीवर उचलून धरला आणि सर्व गोपी गोपात्यांचे रक्षण केले त्यामुळे इंद्राचा गर्व मग झाला

कृष्ण वंणुगोपाल होऊन गोवृंदाला चरायला नेऊ लागला, त्याचे वंणुगान ऐकून तारे वृंदावन होवू लागे

कृष्ण वलंगमाना ठार करण्यासाठी कसाने धनुष्याचे निमित्त काढून त्याला धुसरेला बोलवून आणविले त्याला ठार करण्यासाठी कसाने केलेले सर्व कट फुकट गेले कृष्णाने कसाता त्याच्या सिंहासनावरून कस धरून खात्री ओढले आणि मुष्टि प्रहार करून ठार केले

जोसेबा

वसुदेव देवकी, आणि उग्रसेन यांना घातलेल्या हातकडशा काढून सोडविले त्यानंतर कृष्णाने उग्रसेनाला मथुरेच्या गादीवर पुन्हा बसविले कृष्ण व बलराम दोघे चंद्रवशाचे तरुण पुढारी झाले

आपल्या मुलीचे सर्व ऐश्वर्य व वैभव हत्तान करणाऱ्या मुंडाना म्हणजे कृष्णबलरामांना जागला घेता देण्याच्या तंतून जगसंधाने नेधीम अक्षीर्णिर्ण सैन्यासह मथुरेवर स्वारी केली कृष्णाने जरासंधाचा पराभव करून त्याला पळवून लावले

यवन व म्लेंच्छ जातीचा राजा कानयवन नावाच्या राक्षसाला कृष्णाच्या विरुद्ध जरासंधाने मथुरेक पाठविले

कृष्ण कालयवनच्या हाती न फसता मुचिकुंद शोपेत असलेल्या गृहेत शिरून लपून बसला मुचिकुंद हा इंक्ष्याकु वशीचे मोधाता याचा

55

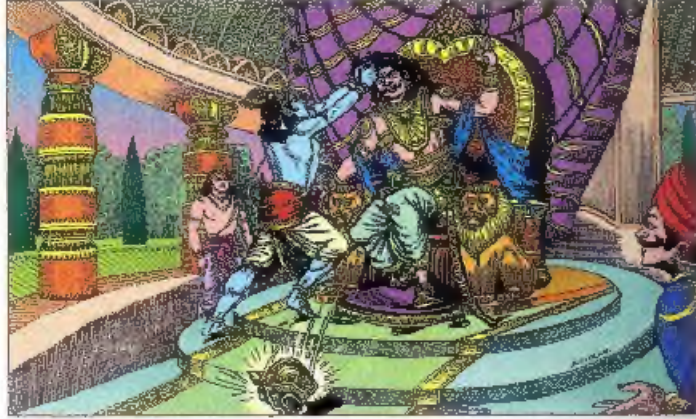
ऑगस्ट २००५

मुलगा, तो मीठा राजा होता. त्याने देवांना युद्धात पुष्कळ सहाय्य केले होते. देवांनी त्याला वर मागण्याला सांगितले, तेव्हा द्वापार-युगांत कृष्णाचे दर्शन होईल, तेव्हा तुला सिद्धी मिळेल असे सांगितल्यावरून तोपर्यंत निद्रा खावी, व निद्राभंग करणाऱ्याचा मी पाहताच शेवट व्हावा व तो भस्म व्हावा, हा वर मागितला.

कालयवनने मुचकुंदला कृष्ण समजून त्याला लाथ मारली. मुचकुंदची झोप मोडली. त्याने डोळे उघडून पाहताच कालयवन भस्म झाला.

कृष्णाने मुचकुंदला दर्शन दिले. त्याने त्याला बदरीकाश्रमात घाऊन तपश्चर्या केल्यास मोक्षप्राप्ती होईल असे सांगितले.

जय विजय हे तिरन्या वेळी जन्म घेऊन कृष्णाचे रात्रू झाले. त्याची या जन्मीची नांवे अनुरूपे शिशुपाल व दंतवक्त्र अशी होती.

एप्रिल २००५

56

चांदोबा

बेदि देशाचा राजा दमघोष याच्या पोटी शिशु-पाल चार हात व तीन डोळे या स्वरूपात जन्मला. कोणी त्याला उचलून घेतले आणि तिसरा डोळा आणि दोन हात अदृश्य झाले तर त्याच्याच हाती त्याला मृत्यू येईल, अशी जाफराबाणी झाली. कृष्ण व बलराम यांची सात्वती ही नात्याने आत्या लागत होती. त्यांना ध्यायला तिने सांगितले. कृष्णाने उचलून घेताच मुलगा साधारण मुलासारखा झाला. त्याचे दोन हात व एक डोळा नाहीसे आले.

"शिशुपालने शंभर वेळा जरी कांही गुन्हा केला तरी त्याला माफ कर," असे सात्वती कृष्णाला म्हणाली. कृष्णाने तसे तिला नमून दिले.

शिशुपालने राजा झाल्यानंतर जरासंधाशी मैत्री करून अत्याचार सुरू केले. त्याचा धाकटा भाऊ दंतवक्त्र, तोही त्याच्या बरोबर अत्याचार करू लागला.

जरासंध पुन्हा पुन्हा मथुरेवर स्वारी करू लागला तेव्हा त्याचा पुष्कळवेळा पराभव करून कृष्णाने त्याला फळवून लावले, आणि दुष्ट राजांची खोड मोडली.

कृष्णाने समुद्राजवळ बोडीशी जागा भागून घेऊन समुद्रामध्ये विश्वकर्माकडून सुरक्षित जरी द्वारका नगरी बांधविली. त्यानंतर त्याने त्या ऐश्वर्य संपन्न नगरीत आपल्या सर्व नातेवाईकांना पाठविले.

जरासंध अगदी शेवटी शिशुपाल, दंतवक्त्र, पौंड्रक, वगैरे राजांना मदतीला बोलावून मथुरेवर बावून आला. त्याने मथुरेला वेढा दिला.

त्यापूर्वीच कृष्णाने या देशांना व मथुरेच्या प्रजेला द्वाकेला पाठविले. आणि स्वतः प्रचंड गिरीवर गेले आणि पर्वताच्या शिखरावर पोचले. जरासंध वगैरेंनी प्रवर्धन गिरीला चारी बाजूंनी आग लावून जाळून टाकले. कृष्ण व बलराम आकाशमार्गे सुरक्षितपणे द्वारकेला येऊन पोचले.

जरासंध व शिशुपाल, कृष्ण व बलराम जडून गेले असतील असे समजून परत जात असताना, कृष्णने द्वाकेहून शंख वाजविला. तो ऐकून दोघे चकित होऊन परस्परांच्या तोंडाकडे पाहू लागले.

शिशुपालने सूड उगवण्यासाठी मथुरेला आग लावली आणि नगरीला जाळून टाकले.

जरासंधाने द्वारकेवर स्वारी करण्यासाठी जहाजांत व पड्यात बसवून सैन्य पाठविले. परंतु एक मोठे तुफान आले आणि सर्व जहाजे व पड्या नुद्धन गेले.

जरासंधाला किनाऱ्यावर उभे राहून सर्व चांदोबा

पहाण्याशिवाय गतं उरले नाही. तो त्या तुफान लाटा पहात राहिला.

तेव्हाच त्याला कृष्णाच्या तोंडचे पूर्वजांचे कथन व गडगडटी हाव ऐकू आले, व समुद्राच्या मध्यावर एका डोंगरावर उभे राहून हंसताना कृष्ण दिसला.

"जरासंधा, तुला माझे कांहीही वाईट करता येणार नाही, हा समुद्र द्वारकेपर्यंत तुला नेऊच शकणार नाही. तुझ्या नशिबी माझ्या हातून मरण लिहिलेले नाही. आता थोड्या दिवसानंतर तुझी माही भेट फिरून होईल."

विदर्भराजाची मूर्खी रुक्मिणी, लक्ष्मीच्या रूपे जन्माला आली होती. तिने लहानपणीच कृष्णाला मनापासून प्रेतेले होते.

तिचा मोठा भाऊ स्वामी हा कृष्णाच्या शत्रु-पक्षाला जाऊन मिळाला होता, व त्याने रुक्मिणीचा

57

एप्रिल २००५

विवाह था. शिशुपाल ह्याच्याबरोबर कृष्णाची तयारी चालविली होती.

तेव्हा रक्षिणीने ही गोष्ट समजताच कृष्णाकडे निरोप पाठविला की ह्या लग्नांत अद्भुत आणून कृष्णाने स्वतः आपल्याशी लग्न करावे.

सद्गोपनी रक्षिणी कुर्याताची पूजा करून परत येत असताना कृष्णाने रक्षिणीला रथांत आपल्या हाताचा आधार घेऊन बसविले. वसमोजन येत असलेले रक्षिणी, शिशुपाल व जरासंध यांना तोंड दिले.

तेव्हात बलराम आपल्या यादव वीरांचे सैन्य घेऊन कृष्णाला येऊन मिळाला. कृष्णाने शिशुपालाला मारून टाकले. जरासंधाला बलरामाने पराभूत करून परत पाठविले. आणि सर्व शत्रूसैन्याला हरण करून सोडले.

जेव्हा विजय मिळवून कृष्णाने शंख वाजविला, व रक्षिणीला रथांत बसवून तो घेऊन जाऊ लागला, तेव्हा वाटेत रक्षिणीने कृष्णाला थांबविले. परंतु कृष्णाने रक्षिणीला बंधिमान केले, व त्याचे मुंडन करून त्याला त्याच्या नशिवावर सोडून

दिले. परंतु त्यानंतर मात्र रक्षिणीने फिल्लन कधी कृष्णाकडे लोके बर करून पाहिले नाही.

क्षत्रियांना साजेल असा रक्षिणीचा कृष्णाच्या बरोबर विवाह अत्यंत दिमाखांने झाला.

कृष्णावर सयमंतक मणि चोरल्याचा व सद्गोपनीचा भाऊ धातू मारल्याचा आरोप लावला गेला. हा आरोप खोटा आहे हे दाखवून देण्याकरीता कृष्ण त्या मण्याच्या शोधार्थ निघाला, जंगलात एका गुहेत त्याला तो मणी दिसला.

तेव्हा जांबुवनाशी युद्ध करून त्याने तो मणी हस्तगत केला व त्याची मुलगी जांबुवती हिच्याबरोबर विवाह केला. आणि तो मणि सत्रजितच्या हातांत देऊन त्याने भूदेवीच्या रूपांत असलेली सत्रजितची मुलगी सत्यभामा हिच्याबरोबर सुद्धा विवाह केला. त्यानंतर कृष्णाने एका पाठोपाठ मित्रविन्द, कर्लिनंदी, लक्षणा, भद्र व नासजिती, अशा बायकांबरोबर विवाह केले. ह्या आठ बायकांच्या बरोबर अष्ट सिद्धी प्राप्त करून कृष्णाने झालेला राजधानी करून यावरांचा राजा बनून राज्य केले.

अप्रिल २००५

58

चांदोबा

विनयचे शास्त्रज्ञान

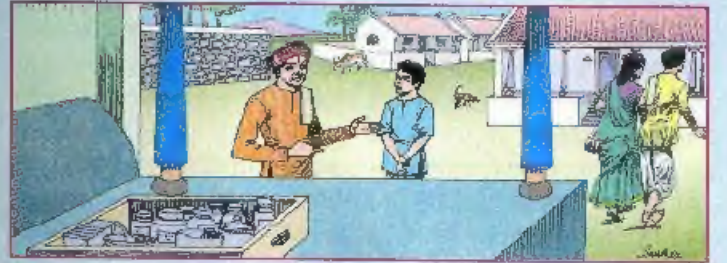
वेणुशर्मा एक प्रसिद्ध वैद्य होते. त्यांच्याच गांवात नव्हे, तर आसपासच्या गांवातून देखील त्यांना मान होता. रोगाचे निदान करण्यांत त्यांचा हातखंडा होता. एके दिवशी रोगी तपासून त्यांना औषधे, स्तूत देऊन ते घरात जात होते. तिनक्यांत एक विशीचा उमदा तरुण तिथे आला. त्याने शर्माना तन्मपणे प्रणाम केला.

वेणुशर्माना वाटले की काहीतरी आज्ञा झाला असेल, म्हणून हा आला आहे. त्यांनी काही विचारण्याबरोबर त्या तरुणाने सांगितले, 'माझं नांव विनय आहे. गेली व्हड वर्षे मी नामवंत वैद्यांच्या सेवेत राहिलो आहे. वैद्यकशास्त्रासंबंधीचे बरेच ग्रंथही मी वाचलेले आहेत. आता आपली सेवा करून रुग्णांची तपासणी करायला शिकायची इच्छा आहे. आपण कृपा करून आपली संमती व आशिर्वाद द्यावेत.'

त्याच्या बोलण्याची पद्धत पाहून त्याच्यामधे विश्वास कमी व बांभिकपणा जास्ती असावा, असे वेणुशर्माना वाटले. त्यांनी त्या तरुणाला म्हटले, 'तू केव्हाही मला मदत करायला सुरवात करू शकतोस. आताच मला निरोप मिळालाय की शरभने त्याच्या घराच्या मागील दारी असलेल्या गेलीची पावे कापताना स्वतःचा हात कापून घेतला. त्याचा लगेच उपचार करायला हवेत. तूच सांग पाहू की आता यावर काय उपाय करावा?'

विनय घाबरून म्हणाला, 'मी सगळे ग्रंथ अतिथीगृहांत ठेवून आलो आहे. अशा अपघातांत चरक किंवा सुश्रुत काय म्हणतात, ते पाहून घेतो.' नि जायला बसला. वेणुशर्मा त्याला म्हणाले, 'तू चाकू नि सुश्रुताचे ग्रंथ घाबरून नंतर उपचार केलेस, तर तोपर्यंत शाश्वत जखमेतून बरेच रक्त वाहून जाईल, आणि तो परलोकाची वाट धरेल. त्यापेक्षा तू आणखी काही काळ ते वैद्यकी ग्रंथ मनःपूर्वक पाचत रहाशील तर जास्त बरे होईल!'

- रमेश पाठक

चांदोबा

59

अप्रिल २००५

देवापेक्षां मानव श्रेष्ठ

रत्नाकर देशावर राजा मणिकंठ राज्य करीत होता. त्याच्या कर्तबगारीमुळे राज्य चहुंबाजूंनी खूप विस्तारले, व त्यामुळे राज्याच्या टोकाला दूरवर राहाणाऱ्या लोकांच्या सुखदुःखाची माहिती राजाला समजणे कठीण होऊन बसले. या समस्यावर कांही उपाय सुचवावा असे राजाने मंत्र्यांना विचारले. देशाचे चार प्रमुख भाग करावेत आणि एकेका भागावर एक योग्य, समर्थ, अधिकारी नेमावा असे मंत्र्यांनी सुचवले. राजाने ही सूचना अंमलात आणली.

चारी विभागांतले राजाचे अधिकारी दर महिन्याला आपापल्या प्रदेशांतल्या प्रजाजनांच्या अडचणींचा उद्देख करीत, म्हणजे त्यांचे निवारण होईल अशी त्यांची भावना असे.

अधिकाऱ्यांची राजावर श्रद्धा होती आणि राजा योग्य तेच करील असा भक्तीभाव होता. पण त्यामुळे जरा गोंघळ होऊं लागला. प्रत्येक

अधिकाऱ्याला वाटत होतं की त्याचा विभाग इतर तीन प्रांतांपेक्षा जास्त समृद्ध व्हायला हवा. आणि लोकांची मते मिळवण्यासाठी त्यांनी प्रांतीय भावना निष्कारणच असूत केली.

त्याशिवाय, एका विभागांत जन्लेल्या लोकांना दुसऱ्या विभागांत जाण्याची अधिकाऱ्यांनी मनाई केली. राज्याच्या उत्तरभागांत चांगला कापूस पिकत होता, पण दक्षिणभागांतले विणकर जास्त कुशल व वस्त्र होते, जेव्हा राज्याची विभागणी झाली नव्हती, तेव्हा उत्तरेचा कापूस दक्षिणेच्या विणकरांना सहज मिळत होता. अशा उत्तरेच्या अधिकाऱ्याने आपल्या भागातल्या लोकांनीच कापड विणण्याची कला शिकवी असा अग्रह धरला म्हणजे तिथला कापूस तिथेच वापरता आला असता! म्हणून दक्षिण विभागाच्या अधिकाऱ्याने शेतकऱ्यांना इतर पिकाऐवजी कापसाची लागवड करावी असा तोडगा काढला

जिथे चांगला कापूस पिकत होता, तिथे विणकर चांगले नव्हते. आणि जिथे चांगले विणकर होते, तिथे चांगला कापूस मिळेनासा झाला. साहजिकच कापडाचा दर्जा घसरायला लागला.

हीच गोष्ट उद्योग व्यापाराबद्दलची होऊं लागली. देशांत पूर्वेला लोखंडाच्या चांगल्या खाणी होत्या. पण उत्तम लोहार पश्चिमेच्या प्रांतात होते. पूर्वेच्या अधिकाऱ्यांनी आपल्या-फडचे लोखंड पश्चिमप्रांतात पाठवण्याचा बंदी घातली, आणि आपल्या लोकांनाच लोहारकामाचे शिक्षण द्यायला सुरुवात केली. साहजिकच, पश्चिमेच्या प्रतिनिधीला जास्त किंमतीला इतर देशांतून लोखंड मागवायची पाळी आली.

राजधानीत राहाणाऱ्या राजाला जी माहिती त्याचे अधिकारी देत होते, त्यावरून आपापल्या विभागाची उन्नती करण्यासाठी ते खूप प्रयत्न करीत होते. पण देशाचा विकास कांही होत नाही हे राजाला कळत होतं. पण कुठे चुकतंय ते कांही राजाच्या लक्षांत येत नव्हतं. राजाने हे प्रतिनिधी नेमले त्याला पांच वर्षे उलटून गेली होती. पण देशाची प्रगती कांही पूर्वसराखी होत नव्हती.

याचे कारण जाणून घेण्यासाठी राजाने एका घातीमधे अनेक सभांची व्यवस्था केली. एका वर्षासत्रांत सगळ्या व्यापाऱ्यांनी सांगितलं की, गेल्या पांच वर्षांमध्ये व्यापार खूप वाढला आहे. त्याचप्रमाणे उद्योगधंद्यांनी सांगितलं की उद्योगधंदे पहिल्या मानाने खूपच विस्तारले आहेत. त्यांची सगळ्यांची भावणे ऐकून राजाला

चांदोवा

समजना की ही उन्नती बघून त्याने खूप व्हावं की देशाचा विकास होत नसल्यामुळे, देशाची चिंता करावी!

शेवटी एके दिवशी पंडितांची एक सभा झाली. त्या सभेत शशीभूषण नांवाच्या एका पंडिताने आपली असाधारण प्रतिभा दाखवली, आणि राजाकडून पुरस्कारदेखील मिळवला.

पुरस्कार देतेवेळी राजाने शशिभूषणात विचारले, “पंडितजी, मी आपल्या विद्वत्तेविषयी प्रश्न विचारणार नाही. पण बोंब दिवस एक समस्या माझ्या मनाला भेडसावते आहे. आपण त्याचं समाधानकार उत्तर देऊं शकाल कां?”

“विचारावं महाराज! मी जर आपल्या समस्यांसाठी उत्तर देण्याचा यथाशक्ती प्रयत्न करीन,” शशिभूषणने उत्तर दिलं.

61

ॲप्रिल २००५

“या विश्वाची निर्मिती परमेश्वराने केलेली आहे, म्हणून आपण परमेश्वराचा सर्वापेक्षा मोठा मानतो. पण त्याच्यापेक्षा इतर कुणी श्रेष्ठ आहे का?”

“कां नसावा महाराज? परमेश्वरापेक्षादेखील श्रेष्ठ मानव आहे।” शशिभूषणने चटकन उत्तर दिले. राजाने चकित होऊन म्हटले, “नुसतें उत्तर देऊन आपली जबाबदारी संपणार नाही. ते आपल्याचा सिद्ध करून दाखवावं लागेल.”

शशिभूषणने नम्रपणे सांगितलं, “मी अनुभवानेच हे उत्तर दिलेले आहे, महाराज। परमेश्वराने माझ्या कपाळावर विद्या मिळवावी असे लिहीलेले होते. त्यामुळे उत्तर प्रदेशात मी शिक्षक म्हणून मुलांना विद्यादान करीत होतो. पण मी पूर्व प्रदेशाचा नागरिक होतो, त्यामुळे माझी नोकरी गेली. मी शिकलेली विद्या दान करण्याचे माझे व्रत होते, त्यावर पाणी सोडावे लागले. सध्या मी शेतकरी आहे, परमेश्वराने जे माझ्या कपाळावर रेखले होते, ते बदललं कीं मानवाने!

आता आपणच सांगावं, या दोघांत श्रेष्ठ कोण आहे?”

शशिभूषणचे बोलणे ऐकून राजाचे डोळे उघडले. ज्या राज्यांत एकजुटीने राहण्याची पद्धत होती, ती बदलून त्याचे चार भाग करण्यांत आले होते.

याबद्दल मंत्र्यांशी राजाने चर्चाही केली. त्यांनी सांगितलं, “महाराज, मोठ्या राज्याचे लहान प्रांतात विभाजन करण्यांत कांही चूक नाही. पण प्रांतीय भावना प्रखर झाली हे अयोम्य ठरले. कारण त्या त्या प्रांताचा अधिकारी तिथला स्थानिक रहिवासी नेमला गेला. जर एका प्रांतातला रहिवासी दुसऱ्या प्रांतात अधिकारी नेमला गेला असता, तर अशी बाईट स्थिती उद्भवती नसती. त्यांच्या बद्दल्या कराव्यात, म्हणजे आंतर-विभागीय स्पर्धा नष्ट होईल आणि एकमेकांशी सहकार व सहयोगाची भावना वाढेल.” राजाने हा सल्ला अंमलात आणला आणि देशाच्या उन्नतीचा मार्ग खुला केला गेला.

